

Llegat i vigència de les aportacions de l'exposició *The Family of Man* en la representació fotogràfica de la identitat

Mar Redondo i Arolas

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tdx.cat) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tdx.cat) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tdx.cat) service has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized neither its spreading and availability from a site foreign to the TDX service. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service is not authorized (framing). This rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

**LLEGAT I VIGÈNCIA DE LES APORTACIONS DE
L'EXPOSICIÓ *THE FAMILY OF MAN*
EN LA REPRESENTACIÓ FOTOGRÀFICA DE LA IDENTITAT**

Tesi Doctoral
Mar Redondo i Arolas

Directora de tesi
Dra. Mª Dolors Tapias Gil

Programa de doctorat
Art i tecnologia de la Imatge, bienni 89-91

Departament de Disseny i Imatge
Facultat de Belles Arts
Universitat de Barcelona
Barcelona, 2010

Annexes

Annex I

Relació dels fotògrafs que participen en l'exposició *The Family of Man*

Ansel Adams	Matthew Brady	Al Chang
Lola Alvarez Bravo	Bill Brandt	J.F. Chappell
Manuel Alvarez Bravo	Brassai	Hermann Claasen
Erich Andres	Joseph Breitenbach	Edward Clark
Emmy Andriesse	David Brooks	John Collier
Allan Arbus	Reva Brooks	Jerry Cooke
Diane Arbus	Ernst Brunner	Gordon Coster
Eve Arnold	Esther Bubley	Barney Cowherd
Richard Avedon	Wynn Bullock	Ralph Crane
Ruth Marion Baruch	Shirley Burden	Ruth Staudinger Davis
Hugh Bell	Rudolf Busler	Roy De Carava
Wermund Bendtsen	Harry Callahan	Nick De Morgoli
Paul Berg	Robert Capa	Joseph De Pietro
Lou Bernstein	Cornell Capa	Loomis Dean
John Bertolino	Robert Carrington	Jack Delano
Eva Besnyö	Lewis Carroll	R. Diament
Werner Bischof	Henri Cartier-Bresson	Robert Doisneau
Maria Bordy	Ronald Case	Nell Dorr
Edouard Boubat	Ted Castle	Jack Dribbon
Margaret Bourke-White	Marcos Chamudes	Nora Dumas

David Douglas Duncan	Karl W. Gullers	Carter Jones
Alfred Eisenstaedt	Ernst Haas	Henk Jonker
Pat English	Peter W. Haberlin	Victor Jorgensen
Elliott Erwitt	Hideo Haga	Clemens Kalischer
J.R. Eyerman	Otto Hagel	Simpson Kalisher
Sam Falk	Robert Halmi	Consuelo Kanaga
Nat Farbman	Hiroshi Hamaya	Dmitri Kessel
Eleanor Fast	Hans Hammarskiöld	Ihei Kimura
Louis Faurer	Caroline Hammerskiold	Martha Kitchen
Edward Feingersh	Hella Hammid	N. Kolli
Andreas Feininger	Chien Hao	Torkel Korling
Fenell	Bert Hardy	Koslovsky
Vito Fiorenza	Dimitris Harissiadis	Ewing Krainin
Leopold Fischer	Richard Harrington	Herman Kreider
John Florea	Eugene Harris	Walter B. Lane
Robert Frank	George Heyer	Dorothea Lange
Toni Frissell	Paul Himmel	Harry Lapow
Unosuke Gamou	Tana Hoban	Lisa Larsen
William Garnett	Frank Horvat	Alma Lavenson
Edmund Bert Gerard	Kurt Huhle	Arthur Lavine
Guy Gillette	Willie Huttig	Russell Lee
Burt Glinn	Yasuhiro Ishimoto	Nina Leen
Gorky	Izis	Laurence LeGuay
Fritz Goro	Fenno Jacobs	Henri Leighton
Rainer Gottfried	Raymond Jacobs	Arthur Leipzig
Allan Grant	Bob Jakobsen	Charles Leirens
Farrell Grehan	Ronny Jaques	Gita Lenz
René Groebli	Nico Jesse	Leon Levinstein
Mildred Grossman	Constantin Joffé	Helen Levitt

Margery Lewis	Carl Mydans	Abdul Razaq Mehta
Sol Libsohn	Dave Myers	Anna Riwkin-Brick
<i>University of California, Lick</i>	Fritz Neugass	George Rodger
<i>Observatory</i>	Lennart Nilsson	Willy Ronis
David Linton	Pal-Nils Nilsson	Hannes Rosenberg
Herbert List	Emil Obrovsky	Annelise Rosenberg
Jacob Lofmann	Yoichi Okamoto	W.A. Michael Rosenberg
Jack Lorner	Doris O'Neil	Sanford Roth
Arnold Maahs	Cas Oorthuys	Charles E. Rotkin
Hans Malmberg	<i>Organització de les Nacions</i>	Michael Rougier
Jean Marquis	<i>Unides, ONU</i>	Kosti Ruohomaa
A. Marshak	Ruth Orkin	Karl Sandels
Thomas D. McAvoy	Don Ornitz	August Sander
Leonard McCombe	Eiju Ohtaki	Walter Sanders
G.H. Metcalf	Homer Page	Frank Scherschel
Gjon Mili	Marion Palfi	Hans A. Schreiner
Hans Miller	Gordon Parks	Gotthard Schuh
Frances Miller	Rondal Partridge	Eric C. Schwab
Joan Miller	Irving Penn	Bob Schwalberg
Lee Miller	Carl Perutz	Kurt Severin
Wayne Miller	John Phillips	David Seymour
May Mirin	Leonti Planskoy	Ben Shahn
Lisette Model	Raphael Platnick	Musya S. Sheeler
Peter Moeschlin	Frederick Plaut	Li Shu
David Moore	Rudolf Pollak	George Silk
Barbara Morgan	Wilson Powell	Ian Smith
Hedda Morrison	Daniel J. Ransohoff	Eugene W. Smith
Ralph Morse	W.C. Rauhauser	Bradley Smith
Robert M. Mottar	Satyajit Ray	Howard J. Sochurek

Eastfoto	Dan Weiner
Peter Stackpole	Sabine Weiss
Alfred Statler	Edward Weston
Gitel Steed	Hans Wild
Edward Steichen	Bob Willoughby
Charles Steinheimer	Jay Te Winburn
Ezra Stoller	Garry Winogrand
Louis Clyde Stoumen	Arthur Witmann
George Strock	Jasper Wood
Constance Stuart	Cedric Wright
Etienne Sved	Yosuke Yamahata
Suzanne Szasz	Shizuo Yamamoto.
Yohisuke Terao	
Gustav Thorlichen	
Charles Trieschmann	
François Tuefferd	
Jakob Tuggener	
Allan Turoff	
Doris Ulmann	
Uzlyan	
Ed van der Elsken	
William Vandivert	
Pierre Verger	
Ike Vern	
Vero	
Roman Vishniac	
Carmel Vitullo	
Edward Wallowitch	
Todd Webb	

Annex II

Cronologia de l'exposició *The Family of Man*

La cronologia que es presenta a continuació relaciona les etapes clau de la història de l'exposició *The Family of Man*, amb el context polític i social en què es produeixen. D'entre els diversos esdeveniments polítics i socials s'ha realitzat una selecció dels més rellevants. En l'apartat *Fotografia* es refereixen les mostres organitzades per Edward Steichen en el MoMA, relacionades directament o indirecta amb el projecte *The Family of Man*. Es tracta d'exhibicions preparatòries on Steichen comença a treballar alguns aspectes que concretarà en l'exposició objecte d'estudi, com ara els fotògrafs, les imatges o el disseny discursiu. Aquest apartat contempla també, les publicacions fotogràfiques més significatives dels autors relacionats amb l'exposició i aquelles exhibicions o treballs fotogràfics que es declaren hereus de *The Family of Man*, o que des de la distància conceptual o formal, hi dialoguen.

	Exposició <i>The Family of Man</i>	Política i societat	Fotografia
1946	Febrer. Edward Steichen és nomenat Director del Departament de Fotografia del Museu d'Art Modern de Nova York.	Gener. Primera Assemblea General de les Nacions Unides, ONU a Londres, amb representació de 51 països. 19 de novembre. Primera sessió de la Conferència General de la UNESCO celebrada a París.	11 de febrer - 31 de març. MoMA. Exposició monogràfica <i>The Photographs of Edward Weston</i> . Publicació de <i>U.S. Navy War Photographs</i> , de Steichen i Maloney, amb un tiratge de 6 milions d'exemplars.

1947	15 juliol. Edward Steichen s'incorpora oficialment al càrrec de Director del Departament de Fotografia del MoMA.	26 de juliol. Creació als Estats Units de la CIA. 29 de novembre. l'Assemblea General de l'ONU accepta la creació de dos estats a Palestina.	Primavera. Henri Cartier-Bresson, Robert Capa, David Seymour i George Rodger funden l'agència <i>Magnum</i> .
1948		30 de gener. Mahatma Gandhi és assassinat a Nova Delhi. Abril. S'inicia el Pla Marshall per a la recuperació d'Europa. 10 de desembre. L'ONU adopta la Declaració Universal dels Drets Humans.	7 d'abril - 11 de juliol. MoMA. Exposició <i>In and Out of Focus</i> , comissariada per Steichen i amb disseny expositiu de Herbert Matter. Presenta l'obra de 80 fotògrafs. 28 de juliol - 29 d'agost. MoMA. Exposició <i>50 Photographs by 50 Photographers</i> , comissariada per Steichen. Antològica del fons del museu. 14 de novembre - 4 de gener. The Art Institute of Chicago. Exposició <i>Walker Evans Retrospective</i> .
1949		4 d'abril. Firma del Tractat de Washington i fundació de l'OTAN per part dels Estats Units, Anglaterra, França, Bèlgica, Canada, Holanda i Luxemburg. 29 d'agost. La Unió Soviètica realitza el seu primer test d'armes nuclears, la RDS-1. 1 d'octubre. Proclamació de la República democràtica de la Xina	9 de febrer - 1 de maig. MoMA. Exposició <i>The Exact Instant</i> , comissariada per Steichen. Antològica formada per 300 imatges de fotografia documental. 27 de juliol - 25 de setembre. MoMA. Exposició <i>Realism in Photography: Ralph Steiner, Wayne Miller, Tosh Matsumoto, Frederick Sommer</i> , comissariada per Steichen. Presenta fotografies professionals i amateurs. Robert Doisneau. Publicació de <i>La Banlieue de Paris</i> .
1950		14 de febrer. Tractat de Pau i Cooperació entre la Unió Soviètica i la República democràtica de la Xina.	1 d'agost - 17 de setembre. MoMA. Exposició <i>51 Photographs by 51 Photographers</i> , comissariada per Steichen.

1950		<p>5 de juliol. Reconeixement del dret de tots els jueus de viure a Israel.</p> <p>25 de juny. Inici de la guerra de Corea. Finalitzarà l'agost de 1953.</p>	<p>20 d'octubre. MoMA. Simposi <i>What is Modern Photography?</i>, amb la participació de Margaret Bourke-White, Walker Evans, Lisette Model, Irving Penn i Aaron Siskind, d'entre altres.</p> <p>Mac Orlan. Publicació de <i>Voyage dans Paris</i>.</p>
1951	<p>Edward Steichen comença a preparar un gran projecte expositiu que expliqui l'home a l'home per mitjà de fotografies.</p>	<p>1 de gener. L'ONU crea l'Alt Comissariat de Suport al Refugiats, ACNUR.</p> <p>9 de gener. A Nova York s'inaugura oficialment la seu de les Nacions Unides.</p> <p>18 d'abril. 7 països europeus firmen el Tractat de París, embrió de la futura Unió Europea.</p> <p>9 de maig. Primeres proves termonuclears a Enewetak, escull de les Illes Marshall.</p> <p>8 de setembre. Tractat de Pau de San Francisco. 48 estats signen el tractat que suposa la fi de la guerra del pacífic.</p> <p>31 de desembre. Finalitza el Pla Marshall d'ajuts a Europa, amb una despesa total de 13 mil milions de dòlars.</p>	<p>14 de febrer - 22 d'abril. MoMA. Exposició <i>Korea: The Impact of War</i>, comissariada per Steichen. És la tercera exposició organitzada per Steichen sobre la guerra. Anteriorment, E. Steichen havia organitzat els grans muntatges, <i>Road to Victory...</i> (1942) i <i>Power in The Pacific...</i> (1945), els quals van suposar un èxit quant a popularitat.</p> <p>9 d'abril. W. Eugene Smith publica a Life el reportatge <i>Spanish Village</i>.</p> <p>13 de juliol - 12 d'agost. MoMA. Exposició <i>Twelve Photographers</i>, comissariada per Steichen. Imatges de B. Abbot, A. Adams, Atget, M. Brady, B. Brand, H. Callahan, H. Cartier-Bresson, W. Evans, L. Model, I. Penn, Man Ray i E. Weston.</p> <p>18 de desembre - 24 de febrer de 1952. MoMA. Exposició <i>Five French Photographers: Brassai, Cartier-Bresson, Doisneau, Ronis, Izis</i>, comissariada per Steichen.</p> <p>Willy Ronis. Publicació de <i>Photo-reportage et chasse aux images</i>.</p>

1951			<p>Izis. Publicació de <i>Gran bal du printemps</i>, amb textos de Jacques Prévert.</p> <p>David Douglas Duncan. Publicació de <i>This is War</i>.</p>
1952	<p>Juny. Steichen estableix correspondència amb diferents fotògrafs de renom per començar a preparar l'exposició.</p> <p>21 de setembre. El MoMA fa pública la preparació de la gran exposició i la premsa de tot el país se'n fa ressò.</p> <p>22 de setembre - 20 de novembre. Steichen viatja a Europa a entrevistar-se i seleccionar material per a l'exposició: s'instal·la a París, des d'on viatja a Basel, Zuric, Lucerna, Milà, Roma, Munic, Viena, Berlín, Estocolm, Copenhaguen, Düsseldorf, Colònia, Amsterdam, La Haia, Brussel·les, Luxemburg, Trèveris, Saarbrücken i Londres.</p>	<p>2 de febrer. Isabel II coronada reina d'Anglaterra.</p> <p>1 de març. Enewetak, escull de les Illes Marshall. Els Estats Units realitzen la primera detonació d'una bomba H, que el devasta completament.</p> <p>4 de juny. Tractat en que França reconeix la independència del Vietnam.</p>	<p>Henri Cartier-Bresson. Publicació d'<i>Images à la sauvette</i>.</p> <p>Fundació d'<i>Aperture magazine</i>, amb Minor White com editor.</p> <p>Izis. Publicació de <i>Charmes de Londres</i>, amb text de Jacques Prévert.</p> <p>15 de maig - 31 de juliol. Lucerna, Suïssa. Exposició <i>Weltausstellung der Photographie</i>.</p>
1953	<p>Estiu. Wayne Miller s'incorpora al projecte com a assistent de Steichen.</p> <p>Tardor- hivern. Wayne Miller treballa als arxius de <i>Life</i>. Revisa més de 3,5 milions d'imatges. Consulta també la Biblioteca del Congrés -i sobretot, la col·lecció de la FSA-, i la <i>Look magazine</i>, seleccionant imatges per a l'exposició. També contacta</p>	<p>5 de març. Mor a Moscou Iósif Stalin, màxim dirigent de la Unió Soviètica durant 29 anys.</p> <p>7 de setembre. Nikita Khrushxov és nomenat Secretari General del PCUS.</p> <p>17 de juny. Insurrecció del 17 de juny, a la República Democràtica Alemanya, que acaba amb la declaració de l'estat d'excepció i el control militar soviètic del país.</p>	<p>27 de maig - 2 d'agost MoMA. Exposició <i>Post-War European Photography</i>, comissariada per Steichen. L'exposició presenta 300 fotografies de 72 fotògrafs. Inclou moltes de les imatges que formaran part de <i>The Family of Man</i>.</p> <p>François Cali. Publicació de <i>France aux visages</i>.</p>

1953	<p>amb <i>Magnum</i>, <i>BlackStar</i> i <i>SovFoto</i>.</p> <p>El MoMA lloga un gran esudi al carrer 52 de Nova York, on Steichen i el seu equip prepararan l'exposició.</p>		
1954	<p>Dels 6 milions d'imatges considerades, rebudes o consultades, Miller i Steichen en seleccionen 10.000.</p> <p>En una segona selecció per temes, redueixen la tria en unes 1.000.</p> <p>Finalment seleccionen 503 fotografies de 273 autors de 68 països.</p> <p>Nombroses personalitats visiten visiten o assessoren el projecte: Dorothea Lange, Jerry Mason, Robert Oppenheimer, Archivald McLeish , d'entre molts altres.</p>	<p>17 de maig. La Cort Suprema nord-americana declara il·legal la segregació racial a les escoles.</p> <p>14 de setembre. Primeres proves atòmiques a la Unió Soviètica.</p> <p>29 de setembre. 11 països europeus signen la creació del CERN, Centre Europeu de Recerca Nuclear.</p> <p>31 d'octubre. Inici de la guerra d'independència d'Algèria.</p>	<p>Henri Cartier-Bresson. Publicació de <i>D'une Chine à l'autre</i>, amb text de Jean-Paul Sartre.</p> <p>25 de maig. Una mina mata a Robert Capa a Thai-Binh, Indochina.</p> <p>Henri Cartier-Bresson. Publicació de <i>Les Danses à Bali</i>, amb text d'Antonin Artaud.</p>
1955	<p>24 de gener. Se celebra al MoMA la inauguració prèvia de l'exposició <i>The Family of Man</i>. El 26 de gener, s'inaugura per al públic.</p> <p>8 de maig. Es clausura l'exposició al MoMA. 270.000 persones l'han visitada, èxit de xifra només comparable a la que es va obtenir el 1940, amb l'exposició <i>Mestres italians</i>.</p> <p>30 de juny. L'exposició comença la seva tinerància a la Corcoran Gallery of Art, a Washington, D. C, on s'estarà fins el 31 de juliol.</p>	<p>18-24 d'abril Conferència de Bandung. 28 països africans i asiàtics inicien el moviment de No-Alineament.</p> <p>14 de maig. Albània, Bulgària, Txecoslovàquia, Hongria, Polònia, la República Democràtica Alemanya, Romania i la Unió Soviètica firmen el Pacte de Varsòvia.</p> <p>5 de desembre. M. Luther King funda el MIA, moviment en contra de la segregació racial nord-americana.</p>	<p>Juliol. <i>Aperture</i>, vol. 3, núm. 2 dedica el seu número a l'exposició <i>The Family of man</i>, amb textos de Minor White i Jacob Deschin, entre d'altres. També dediquen articles a l'exposició, revistes especialitzades com <i>Popular Photography</i>, <i>U.S. Camera</i>, <i>Art News</i> o <i>Image</i>. [Veure bibliografia].</p> <p>Henri Cartier-Bresson. Publicació de <i>Les Européens</i>.</p> <p>Robert Doisneau. Publicació d'<i>Instantanés de Paris</i>, text d'Albert Plécy.</p> <p>Werner Bischof. Publicació de <i>Japon</i>.</p>

1955	<p>3 de juliol. Per a la exposició itinerant, el MoMA realitza 6 rèpliques de l'exposició. Presenta dues edicions del catàleg: amb tapa dura, a càrrec de Simon & Schuster, a un preu de 10\$; i una segona, amb tapa tova, de Maco Magazine Corporation, a 1\$.</p> <p><i>The Family of Man</i>. Exposició itinerant a Alemanya - Berlín, 44.000 visitants-, Guatemala, Mèxic i l'Índia.</p>	<p>14 de desembre. Espanya, Albània, Àustria, Bulgària, Cambodja, Finlàndia, Hongria, Irlanda, Itàlia, Jordània, Laos, Líbia, Nepal, Portugal, Romania, i Sri Lanka ingressen a l'ONU.</p>	<p>Henri Cartier-Bresson. Publicació de <i>Moscou vu par Henri Cartier-Bresson</i>.</p> <p>Izis. Publicació d'<i>Israel</i>, amb text d'André Malraux.</p> <p>Ergy Landau. Publicació d'<i>Aujourd'hui la Chine</i>, amb textos de Claude Roy i Pierre Gascar.</p>
1956	<p><i>The Family of Man</i>. Exposició itinerant per Estats Units i a Anglaterra, França, Holanda, Bèlgica, Itàlia, Japó i l'Índia.</p>	<p>23 d'octubre. Revolució hongaresa. Finalitza el 4 de novembre amb l'entrada dels tancs soviètics.</p> <p>29 d'octubre. Principi de la Crisi de Suez o guerra del Sinaí.</p> <p>2 de desembre. Fidel Castro desembarca a Cuba des de l'exili mexicà, iniciant la revolució cubana.</p>	<p>Robert Doisneau. Publicació de <i>Gosses de París</i>, amb textos de Jean Nohain i Jean Donguès.</p> <p>Robert Doisneau. Publicació de <i>Pour que Paris soit</i>, amb textos d'Elsa Triolet.</p> <p>William Klein. Publicació de <i>New York</i>.</p> <p>Joseph Sudek. Publicació de <i>Fotografie</i>.</p>
1957	<p><i>The Family of Man</i>. Exposició itinerant a Àustria, Colòmbia, Cuba, Dinamarca, Finlàndia, Grècia, Islàndia, Israel, Iugoslàvia, el Líban, Noruega, Suècia i Veneçuela.</p>	<p>25 de març. Es signa el Tractat de Roma per part d'Itàlia, de França, d'Alemanya, de Bèlgica, d'Holanda i de Luxemburg. Es considera l'inici de la Comunitat Europea.</p> <p>4 d'octubre. La Unió Soviètica llança amb èxit el primer satèl·lit: l'Sputnik 1.</p> <p>3 de novembre. La Unió Soviètica llença a l'espai el primer satèl·lit amb un ésser viu: la gossa Laika.</p>	<p>Novembre. S'inaugura l'exposició pòstuma de David Seymour, <i>Chim's Children</i>, a l'Institut d'Art de Chicago.</p> <p>Bernd i Hilla Becher comencen el seu projecte documental sobre el patrimoni industrial.</p>
1958	<p><i>The Family of Man</i>. Exposició itinerant a Alemanya, Iugoslàvia, el</p>	<p>31 de gener. Estat Units llancen amb èxit el satèl·lit Explorer 1,</p>	<p>Robert Frank. Publicació de <i>Les Américains</i> (França).</p>

1958	Líban, Sud-àfrica, Rhodèsia del Sud, Suïssa, Uruguai i Xile.	<p>iniciant-se la carrera espacial.</p> <p>1 de febrer. Es crea la República Àrab Unida, entre Síria i Egipte, embrió no regit d'un estat àrab únic. Es dissol el 1961.</p> <p>28 de setembre. S'aprova la V República Francesa. Al desembre, Charles de Gaulle serà elegit president.</p> <p>1 d'octubre. Estats Units posa en marxa la NASA.</p>	<p>William Klein. Publicació de <i>Rome</i>.</p> <p>Otto Michael Artus. Publicació de <i>Kinder Aus Aller Welt</i>.</p>
1959	<p><i>The Family of Man</i>. Exposició itinerant a Austràlia, Indonèsia, Itàlia, Laos, Polònia, Sud-àfrica i la Unió Soviètica.</p> <p>24 juliol. Inauguració de <i>The Family of Man</i> a Moscou, com a part de la American National Exhibition. Hi assisteixen el vicepresident Richard Nixon, Edward Steichen i el primer ministre rus, Nikita Jrushov.</p>	<p>Gener. Triomf de la Revolució Cubana. Fidel Castro assoleix el poder a Cuba.</p> <p>25 de gener. Joan XXIII anuncia la celebració del Concili Vaticà II.</p> <p>1 de desembre. A Washington, Anglaterra, Argentina, Austràlia, Bèlgica, Xile, França, Japó, Nova Zelanda, Noruega, Sud-àfrica, la Unió Soviètica i els Estats Units signen el Tractat Antàrtic.</p>	<p>Robert Frank. Publicació <i>The Americans</i> (Nova York).</p> <p>Richard Avedon. Publicació d'<i>Observations</i>.</p> <p>Aaron Siskin. Publicació de <i>Siskind, Photographs</i>.</p>
1960	<i>The Family of Man</i> . Exposició itinerant a Afganistan, Bèlgica, Iran, Polònia i la República Àrab Unida.	<p>13 de febrer. França realitza les seves primeres proves nuclears al Sàhara.</p> <p>21 d'abril. Brasília esdevé la capital de Brasil.</p> <p>16 d'agost. Xipre s'independitza del Regne Unit.</p>	Irving Penn. Publicació de <i>Moments Preserved</i> .

1960		<p>Durant tot l'any, 17 països africans assoleixen la independència: Benín, Camerun, Togo, República del Congo, Madagascar, Somàlia, Ghana, Níger, Burkina Faso, Costa de Marfil, Txad, República Centre africana, Congo, Gabon, Mali, Nigèria i Mauritània.</p> <p>Inici de la guerra del Vietnam. El conflicte durarà fins el 1975.</p>	
1961	<p><i>The Family of Man.</i> Exposició itinerant a Japó, Corea, Filipines, Ceilan, Vietnam, Zimbabwe, Kenya, Aràbia Saudita, Luxemburg.</p>	<p>12 d'abril. La nau Vostok 1, amb Yuri Gagarin, assoleixen el primer viatge espacial.</p> <p>15-19 d'abril. Les forces militars nord-americanes intenten la invasió de Cuba, a la Bahía de Cochinos.</p> <p>5 de juliol. Els Acords d'Evian suposen la fi de la guerra i el principi de la independència d'Algèria.</p> <p>13 d'agost. Es comença a construir el mur de Berlín.</p>	<p><i>Weegee.</i> Publicació de <i>Weegee, by Weegee: An Autobiography.</i></p> <p>28 març – 30 maig. MoMA. Exposició monogràfica <i>Edward Steichen's photographs.</i></p>
1962	<p><i>The Family of Man.</i> Exposició itinerant a Afganistan.</p> <p>Finalitza la itinerància de <i>The Family of Man</i>, havent estat visitada per més de 9 milions de persones de tot el món.</p>	<p>20 de febrer. John Glenn orbita per 4 cops la terra.</p> <p>11 d'octubre. El papa Joan XXIII inicia a Roma el Concili Vaticà II.</p> <p>15-28 d'octubre Crisi dels míssils i bloqueig americà de Cuba.</p>	<p>El MoMA anomena John Szarkowski nou Director del Departament de Fotografia.</p>
1964	<p>El govern dels Estats Units regala al Gran Ducat de</p>	<p>12 de juny. El govern de Sud-Àfrica</p>	<p>William Klein. Publicació de <i>Moscou</i></p>

1964	<p>Luxemburg una de les exposicions itinerants de <i>The Family of Man</i>.</p> <p>El Museu Nacional d'Història d'Art de Luxemburg exposa <i>The Family of Man</i> per primera vegada (1965, segons l'informe presentat a la UNESCO)</p>	<p>condemna a cadena perpètua a Nelson Mandela.</p> <p>2 de juliol. El president nord-americà Johnson aconsegueix l'aprovació de la Llei de Drets Civils, que reconeix el dret de vot per a tota la població, sense discriminacions.</p> <p>14 d'octubre. Leonid Brèjnev reemplaça a Khrusxov en la direcció de la Unió Soviètica.</p>	<p>William Klein. Publicació de <i>Tokio</i>.</p> <p>Karl Pawek. Publicació de <i>Weltausstellung der Photographie. Was ist der Mensch?</i></p>
1966	<p>S'exposa una selecció de les imatges al Museu Nacional d'Història d'Art, amb motiu de la visita d'Steichen. Aleshores, l'autor es pronuncia a favor del Château de Clervaux com a possible seu permanent de l'exposició.</p>	<p>17 de gener. Dos avions nord-americans col·lideixen i provoquen la caiguda de 4 bombes atòmiques a Palomares i Almeria, Espanya.</p> <p>3 de febrer. La nau soviètica Luna 9, aconsegueix el primer allunatge.</p> <p>16 de desembre. Les Nacions Unides aproven el Pacte internacional de Drets Civils i Polítics, que reconeix els drets de tots els pobles.</p>	<p>1967. Karl Pawek. Publicació de <i>Weltausstellung der Photographie. 2 Die Frau</i>.</p> <p>1973. Karl Pawek. Publicació de <i>Weltausstellung der Photographie. 3 Unterwegs zum Paradies</i>.</p>
1975	<p>Una versió parcial de l'exposició <i>The Family of Man</i> s'exhibeix al Château de Clervaux, Luxemburg. De 1976 fins 1986 l'exposició romandrà emmagatzemada. El 1986 tot el material es trasllada a la nova seu del Centre Nacional de l'Audiovisual on restarà en millors condicions de conservació fins a la seva restauració.</p>	<p>Durant els anys setanta, les Nacions Unides, a través de les diferents agències que la formen, estableixen diferents plans anomenats <i>Plans per al decenni</i>:</p> <p>1970-1979: Decenni per al Desarmament.</p> <p>1973-1983: Decenni d'Acció per a combatre el Racisme i la Discriminació Racial.</p> <p>1976-1985: Decenni per a la Dona: Igualtat, Desenvolupament i Pau.</p>	<p>1977. Karl Pawek. Publicació de <i>Weltausstellung der Photographie. 4 Die Kinder dieser Welt</i>.</p> <p>1977. Jerry Mason. Publicació de <i>The Family of Children</i>.</p>

1975		<p>1977. Primavera de Praga.</p> <p>1978. Revolta Sandinista a Nicaragua</p> <p>1979-1989: Invasió soviètica d'Afganistan i posterior guerra.</p> <p>1986. 28 de febrer. Mor assassinat Olof Palme.</p> <p>1980-1989. Guerra del petroli entre Iran i Iraq.</p>	<p>1979. Jerry Mason. Publicació de <i>The Family of Woman</i>.</p> <p>1985. Galeria P.S.1. Marvin Heiferman. Exposició <i>The Family of Man 1955-1984</i>.</p>
1989	<p>1989 fins 1991. Restauració del panells originals de l'exposició al Centre Nacional de l'Audiovisual, per part de Silvia Berselli, sota la direcció de Jean Back, i amb la supervisió tècnica de Anne Cartier-Bresson.</p>	<p>1988-1997: Decenni Mundial per al Desenvolupament Cultural.</p> <p>1989. 9 de novembre. S'inicia el desmantellat del Mur de Berlín.</p> <p>1990. Alliberament de Nelson Mandela</p> <p>1991. Inici de les guerres civils al s Balcans.</p>	<p>1990. Exposició i publicació de <i>Oppositions: Commitment and Cultural Identity in Contemporary Photography from Japan, Canada, Brazil, The Soviet Union and Netherlands</i>.</p> <p>1991. David Cohen. Publicació de <i>The Circle of life: Rituals from the Man Family Album</i>.</p>
1993	<p>1993 fins 1994. La recuperada exhibició <i>The Family of Man</i> es mostra al CNA de Tolosa de Llenguadoc.</p>	<p>1990-1999: Decenni Internacional per al Dret Internacional.</p> <p>1990-2000: Decenni Internacional per a l'eliminació del colonialisme.</p> <p>1992 i 1993. Inici de la Unió Europea.</p>	
1994	<p>La recuperada exposició <i>The Family of Man</i> es mostra a Tòquio i Hiroshima.</p> <p>3 de juny. Obre les portes al Château</p>	<p>1994-2004: Decenni Internacional per a les Poblacions Indígenes del Món</p>	<p>1995. Peter Menzel. Publicació de <i>Material World. A Global Family Portrait</i>.</p> <p>1996. NGBK. Exposició i publicació de <i>Family Nation Tribe</i></p>

1994	de Clervaux, Luxemburg, el museu <i>The Family of Man</i> , construït segons la proposta del CNA i respectant la instal·lació original realitzada al MoMA l'any 1955.		<p><i>Community Shift</i>.</p> <p>1997. Paul di Felice i Pierre Stiwer. Exposició i publicació de <i>The 90s: A Family of Man? Images de l'home dans l'art contemporain</i>.</p> <p>1997. Susan Meiselas i The Picture Project. Exposició virtual <i>AkaKurdistan</i></p> <p>1998. Peter Menzel. Publicació de <i>Women in the Material World</i>.</p> <p>1999. Exposició virtual i posterior publicació de <i>Fresh MILK Project</i>.</p> <p>2000. Biblioteca nacional de París. Exposició i publicació de <i>Magnum°, essais sur le monde</i>.</p> <p>2002. Alastair Firkin. Exposició virtual <i>Family of Man 2. Lug Millenium Project</i>.</p> <p>2001/2002 Exposicions virtuals <i>The September 11. Digital Archive; Pixelexpress. In Remembrance i Spécial 11 septembre</i>, de L'internaute.</p> <p>2002. Nova York. Exposició i publicació de <i>Here is New York, a Democracy of Photographs</i>.</p>
2003	16 d'octubre. L'exposició <i>The Family of Man</i> queda inscrita en el Registre Mundial de la Memòria de la UNESCO.	<p>1995-2004: Decenni Internacional per a l'Educació en l'esfera dels drets humans.</p> <p>2001-2010: Dècada Internacional per una cultura de Pau i No-</p>	<p>2003 Museu d'art de Guangdong, Guangzhou, Xina. Exposició <i>Humanism in China: A Contemporary Record of Photography</i></p> <p>2005. Peter Menzel. Publicació de <i>Hungry Planet:</i></p>

2003		violència per a la Infància en el món.	<p><i>What the World Eats.</i></p> <p>2005. Gabriel Bauret. Exposició i publicació de <i>Est-ce ainsi que les hommes vivent.</i></p> <p>2007. CNA, Gabriel Bauret i Michel Walerich. Exposició i publicació de <i>De l'Europe.</i></p> <p>2007. CNA. Museu <i>The Family of Man.</i> Visita virtual.</p> <p>2007. Maria Alexopoulos. Exposició virtual <i>The Human Project.</i></p> <p>2008. Peter Menzel. Publicació de <i>What the World Eats.</i></p> <p>2009. CNA. Museu <i>The Family of Man.</i> Exposicions temporals.</p>
2010	Setembre de 2010 i fins 2012. <i>The Family of Man</i> es tancarà al públic . La versió instal·lada de manera permanent al Château de Clervaux, se sotmetrà a una nova restauració. Així mateix, Anne Reitz, responsable de l'exposició, pretén revisar la proposta museogràfica vigent i plantejar una actualització de la mateixa per tal de facilitar-ne la comprensió i fer accessibles al gran públic les possibles lectures de l'obra d'Edward Steichen.		<p>[s.d.]</p> <p>MoMA. L'exposició comissariada per Edward Steichen el 1962, <i>The Bitters Years</i>, és cedida al museu <i>The Family of Man</i> de Clervaux, Luxemburg.</p>

Annex III

La gran família dels homes, de Roland Barthes

On a présenté à Paris une grande exposition de photographies, dont le but était de montrer l'universalité des gestes humains dans la vie quotidienne de tous les pays du monde: naissance, mort, travail, savoir, jeux imposent partout les mêmes conduites; il y a une famille de l'Homme.

The Family of Man, tel a été du moins le titre originel de cette exposition, qui nous est venue des États-Unis. Les Français ont traduit : La Grande Famille des Hommes. Ainsi, ce qui, au départ, pouvait passer pour une expression d'ordre zoologique, retenant simplement de la similitude des comportements, l'unité d'une espèce, est ici largement moralisé, sentimentalisé. Nous voici tout de suite renvoyés à ce mythe ambigu de la «communauté» humaine, dont l'alibi alimente toute une partie de notre humanisme.

Ce mythe fonctionne en deux temps: on affirme d'abord la différence des morphologies humaines, on surenchérit sur l'exotisme, on manifeste les infinies variations de l'espèce, la diversité des peaux, des crânes et des usages, on babelise à plaisir l'image du monde. Puis, de ce pluralisme, on tire magiquement une unité: l'homme naît, travaille, rit et meurt partout de la même façon; et s'il subsiste encore dans ces actes quelque particularité ethnique, on laisse du moins entendre qu'il y a au fond de chacun d'eux une «nature» identique, que leur diversité n'est que formelle et ne dément pas l'existence d'une matrice commune. Ceci revient évidemment à postuler une essence humaine, et voilà Dieu réintroduit dans notre Exposition: la diversité des hommes affiche sa puissance, sa richesse; l'unité de leurs gestes démontre sa volonté. C'est ce que nous a confié le prospectus de présentation, qui nous affirme, sous la

plume de M. André Chamson, que «ce regard sur la condition humaine doit un peu ressembler au regard bienveillant de Dieu sur notre dérisoire et sublime fourmilière».

Le dessein spiritualiste est accentué par les citations qui accompagnent chaque chapitre de l'Exposition: ces citations sont souvent des proverbes «primitifs», des versets de l'Ancien Testament ; ils définissent tous une sagesse éternelle, un ordre d'affirmations évadé de l'Histoire : «La Terre est une mère qui ne périt jamais, Mange le pain et le sel et dis la vérité, etc.» ; c'est le règne des vérités gnomiques, la jonction des âges de l'humanité, au degré le plus neutre de leur identité, là où l'évidence du truisme n'a plus de valeur qu'au sein d'un langage purement «poétique». Tout ici, contenu et photogénie des images, discours qui les justifie, vise à supprimer le poids déterminant de l'Histoire: nous sommes retenus à la surface d'une identité, empêchés par la sentimentalité même de pénétrer dans cette zone ultérieure des conduites humaines, là où l'aliénation historique introduit de ces «différences» que nous appellerons tout simplement ici des «injustices».

Ce mythe de la «condition» humaine repose sur une très vieille mystification. qui consiste toujours à placer la Nature au fond de l'Histoire. Tout humanisme classique postule qu'en grattant un peu l'histoire des hommes, la relativité de leurs institutions ou la diversité superficielle de leur peau (mais pourquoi ne pas demander aux parents d'Emmet Till, le jeune nègre assassiné par des blancs, ce qu'ils pensent, eux, de la grande famille des hommes?), on arrive très vite au tuf profond d'une nature humaine universelle. L'humanisme progressiste, au contraire, doit toujours penser à inverser les termes de cette très vieille imposture, à décaper sans cesse la nature, ses «lois» et ses «limites» pour y découvrir l'Histoire et poser enfin la Nature comme elle-même historique.

Des exemples? Mais ceux-là mêmes de notre exposition. La naissance, la mort? Oui, ce sont des faits de nature, des faits universels. Mais si on leur ôte l'Histoire, il n'y a plus rien à en dire, le commentaire en devient purement tautologique; l'échec de la photographie me paraît ici flagrant:

redire la mort ou la naissance n'apprend, à la lettre, rien. Pour que ces faits naturels accèdent à un langage véritable, il faut les insérer dans un ordre du savoir, c'est-à-dire postuler qu'on peut les transformer, soumettre précisément leur naturalité à notre critique d'hommes.

Car tout universels qu'ils soient, ils sont les signes d'une écriture historique. Sans doute, l'enfant naît toujours, mais dans le volume général du problème humain, que nous importe l'«essence» de ce geste au prix de ses modes d'être, qui, eux, sont parfaitement historiques? Que l'enfant naisse bien ou mal, qu'il coûte ou non de la souffrance à sa mère, qu'il soit frappé ou non de mortalité, qu'il accède à telle ou telle forme d'avenir, voilà ce dont nos expositions devraient nous parler, et non d'une éternelle lyrique de la naissance. Et de même pour la mort: devons-nous vraiment chanter une fois de plus son essence, risquer ainsi d'oublier que nous pouvons encore tant contre elle? C'est ce pouvoir encore tout jeune, trop jeune, que nous devons magnifier, et non l'identité stérile de la mort «naturelle».

Et que dire du travail, que l'Exposition place au nombre des grands faits universels, l'alignant sur la naissance et la mort, comme s'il s'agissait tout évidemment du même ordre de fatalité? Que le travail soit un fait ancestral ne l'empêche nullement de rester un fait parfaitement historique.

D'abord, de toute évidence, dans ses modes, ses mobiles, ses fins et ses profits, au point qu'il ne sera jamais loyal de confondre dans une identité purement gestuelle l'ouvrier colonial et l'ouvrier occidental (demandons aussi aux travailleurs nord-africains de la Goutte d'or ce qu'ils pensent de la grande famille des hommes). Et puis dans sa fatalité même : nous savons bien que le travail est «naturel» dans la mesure même où il est «profitable», et qu'en modifiant la fatalité du profit, nous modifierons peut-être un jour la fatalité du travail. C'est de ce travail, entièrement historifié, qu'il faudrait nous parler, et non d'une éternelle esthétique des gestes laborieux.

Aussi, je crains bien que la justification finale de tout cet adamisme ne soit de donner à l'immobilité du monde la caution d'une «sagesse», et d'une «lyrique» qui n'éternisent les gestes de l'homme que pour mieux les désamorcer.

Text extret de:

BARTHES, Roland. "La grande famille des hommes", *Mythologies*. Paris: Seuil, 1957, p. 173-176.

Annex IV

Proposta per a la nominació de l'exposició *The Family of Man* al registre de la Memòria Mundial de la UNESCO

El 2003 es va aprovar la inscripció de *The family of Man* al Registre Memòria del Món de la UNESCO.

Aquest és un programa destinat a preservar i difondre patrimoni documental d'arreu del món que un Comitè consultiu internacional, juntament amb el Director general de la UNESCO escullen, valorant-ne el seu interès universal.

A continuació s'inclouen els fragments del comunicat emès per aquesta entitat referents a l'exposició instal·lada al Château de Clervaux, a Luxemburg¹.

MEMORY OF THE WORLD REGISTER NOMINATION PROPOSAL

PART A – ESSENTIAL INFORMATION

1.Summary

The Family of Man is an exhibition of photos mounted by Edward J. Steichen in 1955 for the New York Museum of Modern Art (MoMA). While offering infinitely diverse images of human beings living in the 1950s, it nevertheless emphatically reminds visitors that they all belong to the same big family. The 32 themes, arranged chronologically, reflect the subjects'

448 El document complet es pot consultar al següent enllaç: http://portal.unesco.org/ci/en/ev.php-URL_ID=23246&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

joys and sadnesses, their satisfactions and their unhappinesses, and their longing for peace, but also the reality of bloody conflict. They emphasize the role of democratic structures and, in the exhibition's conclusion, the United Nations' role as the only body capable of saving the world from the "scourge of war, which twice in our lifetime has brought untold sorrow to mankind, and [of reaffirming] faith in fundamental human rights, in the dignity and worth of the human person, in the equal rights of men and women and of nations large and small" (**Charter of the United Nations**).

Regarded as the "greatest photographic enterprise ever undertaken", it consists of 503 photographs taken by 273 photographers, both professional and amateur, famous and unknown, from 68 countries. A huge undertaking, with unique cultural and artistic dimensions, it had a considerable influence on other exhibition organizers, stirred public interest in photography and its tremendous ability to communicate, and conveyed a personal, humanist message that was both courageous and provocative.

Although the Family of Man has become a legend in the history of photography, it went far beyond the traditional view of what an exhibition should be. It may be regarded as the memory of an entire era, that of the Cold War and McCarthyism, in which the hopes and aspirations of millions of men and women throughout the world were focused on peace.

There are many reasons why the exhibition should be added to the UNESCO Memory of the World Register:

- 1 *The Family of Man* may be seen as the epitome of post-war humanist photography, with its powerful and original use of the medium.
- 2 Steichen's undertaking is still unique of its kind. Several photographic exhibitions were more or less clearly inspired by it, for example *The Family of Children* and *The Family of Women* by Jerry Mason, and the *First World Photography Exhibition* organized by Karl Pawek in the 1960s for *Stern* magazine, but none of them matched the visual dimension or the artistic coherence of the original American exhibition.
- 3 The very personal approach of Steichen arouses interest and exercises minds to this day.

- 4 There was a new surge of interest in the exhibition following the opening of the Clervaux museum. The work of restoration carried out by the Centre National de l'Audiovisuel (CNA – National Audiovisual Centre) (a tremendous undertaking at all levels) had already been widely commented on in professional circles in Luxembourg and other countries. Since June 1994 the museum has attracted over 163,000 visitors from all over the world, not counting the 50,000 who went to see the restored collection in Toulouse, Tokyo and Hiroshima in 1992 and in the winter of 1993-1994, 38 years after the first tour. This was the final “round-the-world” trip by the exhibition before it was permanently installed in the museum.
- 5 Most of the thousands of comments in the visitors’ books are as enthusiastic as ever. The criticism concerns more or less the same aspects as the first time around.
- 6 The book entitled *Témoignages et documents*, the first published on the exhibition when it was installed at the Château de Clervaux, was followed by other publications and other exhibitions and colloquia, taking up Steichen’s theme and expanding upon it with contemporary views and discussions on the unifying theme of the Great Family of Man.

Conclusion:

We can choose to disagree with Steichen’s view; we can find his ideas romantic and naïve; we can reject his visual arguments, underlined by quotations from world literature, or criticize his way of handling the photographs by the artists taking part; we can even endorse the criticism by Roland Barthes; but we must admire the legendary achievement of this extraordinary American artist for its profound sincerity and the “passionate spirit of devoted love and faith in man” in which it was created (**Edward Steichen in the preface to the catalogue containing photos of the exhibition**).

The reactions and comments recorded in the new publications and in the context of the projects that emerged after the opening of the museum demonstrate that this monumental work continues to “cause a stir” and thus to keep alive its personal, humanist message. This, we believe, is its greatest merit and greatest contribution to human enlightenment. The Clervaux

collection therefore deserves, in our opinion, to be considered by UNESCO and entered on its Memory of the World Register.

2. Nominator

2.1 Mr Jean Back, Director of the Centre National de l'Audiovisuel (CNA), in conjunction with the Ministry of Culture, Higher Education and Research, and the National Commission for Cooperation with UNESCO.

2.2 Originator of the plan to restore the photographs and to build the new museum to safeguard the last version of the travelling exhibition *The Family of Man*.

2.3 Jean Back

2.4 Director of the Centre National de l'Audiovisuel
B.P. 105
L-3402 Dudelange
Tel.: (00352) 52 24 24-1,
fax (00352) 52 06 55
Email: jean.back@cna.etat.lu

3. Identity and description of the documentary heritage

3.1 Name and details regarding the identity of the proposed elements

The Family of Man exhibition housed at the Château de Clervaux is the “European” travelling version of the exhibition. The images vary in size from a few decimetres to over 12m². This version of the exhibition was shown in 1956, in a format identical to that of the original presentation, with a few exceptions (see below) using the more solid Masonite mounts for travelling.

Annex 1 lists all the photos in the exhibition, and gives the country where the photograph was taken, the name of the photographer, the name of his or her agency where appropriate, and the size of the photo hanging in the Clervaux museum.

The original catalogue (**Annex 2**) has been regularly reprinted since 1955 (eighth edition published in 2000). Originally issued in a deluxe edition which reproduced only a few

photographs from the collection, it has been available all over the world since 1956 in a cheaper paperback version which contains almost all the photographs shown in the exhibition, the few exceptions being due to slight differences between the American and European versions. The latter, on permanent display at Clervaux, comprises alterations devised by Steichen himself to give a more European dimension to the travelling version to be shown in the capitals of the Old Continent. Other more significant changes may give pause: in the description of the exhibition at the MoMA (before it opened?) there are two photographs illustrating violence: a black man who had been lynched and chained to a tree trunk, and a photo showing a mass execution. These two images were not featured in the travelling version now installed in Clervaux, or in the catalogue.

3.2 Description

The authenticity and provenance of the collection are established in a letter dated 23 November 1964 which was sent by Mr William R. Rivkin, American Ambassador to the Grand Duchy of Luxembourg, to Mr Grégoire, Minister of Culture. This letter and the correspondence from Mr Grégoire to the Musée National d'Histoire et d'Art (National Art and History Museum) (Annex 3) constitute a formal offer by the American Government to donate the travelling version of the exhibition to Luxembourg.

The collection was thus entrusted to the Musée National d'Histoire et d'Art which presented it on its premises for the first time in 1965, and then showed a selection from it when Steichen came in 1966.

Half of the panels were hung in the Château de Clervaux in 1975, not in chronological order. The other half were stored in a school attic in the same area, in not very favourable conditions. All the works were moved to the new Centre National de l'Audiovisuel in 1986 and were stored there in suitable conditions until restoration began (**Annex 4**).

The physical condition of the documents was very significantly improved by the restoration work undertaken by the CNA. Following its preparation in 1985, the 2,000-hour

restoration work was carried out in 1990 and 1991 under the direction of the Italian restorer, Silvia Berselli, and her team, and with the assistance of Anne Cartier-Bresson, director of the photograph restoration workshops of the Ville de Paris, who monitored the process at regular intervals.

The Château de Clervaux rooms were upgraded to ensure the best possible conditions for the collection, following the indications and instructions given by Anne Cartier-Bresson in her expert evaluation: the light intensity in the exhibition rooms does not exceed 100 lux, and the temperature is kept between 18° and 20°C and relative air humidity normally between 45% and 50%. These conditions are strictly controlled and recorded by four monitors installed in the exhibition rooms.

The most interesting **visual documents** on the collection at the Clervaux museum are the photographs of the rooms, the virtual visit (**Annex 5**), the published plan indicating the chronology of the themes (**Annex 6**), and the film *Edward J. Steichen* by Samsa-film (Annex 7), shown for the first time in Luxembourg in 1995, and distributed on video in Luxembourg under the label *Films made in Luxembourg*. It was issued in the United States by MoMA and “KULTUR”.

Four publications bear witness to the importance of this collection:

- 1- The original catalogue (**Annex 2**);
- 2- The book *Témoignages et documents* (out of print, but full version in **Annex 8**);
- 3- The book by Eric J. Sandeen, *Picturing an exhibition, The Family of Man and 1950s America*, University of New Mexico Press, 1995 (**Annex 9**);
- 4- Time-Life: *The Joy of Photography*: article on “A memorable exhibition” (**Annex 10**).

Other contemporary publications devoted specifically to the exhibition are:

- *The Nineties, a Family of Man?*, image of mankind in contemporary art, published by Casino Luxembourg in cooperation with Café Crème and Galerie Nei Liicht, 1995, at the exhibition in the Casino Luxembourg (**Annex 11**);
- *Family Nation, tribe community shift, zeitgenössische, künstlerische Konzepte, Neue Gesellschaft für Bildende Kunst*, 1996 (**Annex 12**);

as well as hundreds of texts and articles published in magazines all over the world from the time of the original exhibition until the present (**Annex 13, currently being prepared for dispatch to UNESCO**).

A new scientific publication is currently being produced (**manuscript in Annex 14**) which contains the comments made by journalists, historians and photographers at an international colloquium held in Trier in 2000, which was organized by the University in cooperation with CNA. The new catalogue, to be published under the title *The Family of Man, une révision de la légendaire exposition de photographie d'Edward Steichen*, examines the topical nature of Steichen's message and makes very contemporary contributions to the idea of the Great Family of Man.

The following names will give some idea of the importance of the documents involved:

Victoria Schmidt-Linsenhoff
Lecturer
FB III Kunstgeschichte
Universität Trier
D-54286 Trier
Tel.: (00-49) 0651 201 2202
Fax: (00-49) 0651 201 2182

Gabriel Bauret
Journalist
1 rue du Clos de Rame
Fontenay Mauvoisin
F-78200 Mantes la Jolie
Tel.: (00-33-1) 34 76 52 86
Fax: (00-33-1) 34 76 55 65
gabriel.bauret@wanadoo.fr

Allan Sekula
Photographer and journalist
229 South Ardmore Avenue
Los Angeles, CA 90004
United States
Tel.: (1-213) 38 05 524
Fax: (1-213) 38 05 524
asekula@aol.com

Eric Sandeen
Lecturer
Box 4036
Cooper House, University of Wyoming
Laramie, Wyoming 82071
United States
Tel.: (1-307) 766 37 00

Christian Caujolle
Director of the VU Agency
17, Boulevard Henri IV
F-75004 Paris
Tel.: (33-1) 53 01 85 85
Fax: (33-1) 53 01 85 80
vu@abvent.fr

4. Justification for inclusion/assessment against criteria

4.1 Is the authenticity of the document established?

The authenticity and provenance of the collection are established in a letter sent in 1964 by Mr Rivkin, American Ambassador to the Grand Duchy, to Mr Grégoire, Luxembourg Minister of Culture. Also the considerations outlined above leave no room for doubt about the authenticity of the collection.

4.2 Have the world significance and unique and irreplaceable nature of the collection been established?

Steichen's work is still a courageous example of an individual adopting a personal position at a difficult time in history. It took courage to describe humanity as one big family in the midst of the Cold War and, while this American-inspired image was indeed criticized, it was nevertheless received with enthusiasm and admiration throughout the world and, astonishingly, it has managed to stand the test of the succeeding decades, as can be seen from the thousands of comments that have filled 21 visitors' books since the museum was opened in June 1994 (**Annex 15**).

The Clervaux collection is the only one currently in existence in this form: the original MoMA collection, placed on less solid mounts since it was not going to travel, is probably in the MoMA's storerooms, not ready to be exhibited again in its entirety. (The installation of the travelling collection at Clervaux in fact attracted the interest of officials at MoMA in New York, as can be seen from the reactions and quotations in their various publications.)

(Annex 16). The other versions have either been divided up, destroyed or lost forever. Some individual panels which formed part of one or other of the versions which went on tour after 1956 are still featured in museum collections. A smaller version (for consultation and research) is currently held at the Folkwang Museum in Essen. Despite the research carried out in the United States by museum assistant Wayne Miller, in Japan by G.I.P (Goro International Press) and in Europe by CNA, and although the Clervaux museum is now generally visited by people from all over the world, and several international meetings of historians and photographic journalists have been organized on the theme of the exhibition, no information on the existence of another travelling collection of the same size has come to the attention of CNA.

It is impossible to reprint the entire collection using the original negatives because they were returned to their owners at the time, and are not all available now. In any case this operation would not be advisable, in our view, given the historic nature of the collection and its roots in a particular period of history.

It can be stated with virtual certainty that the Clervaux collection is the only one of its kind in the world. In any case, it is highly unlikely that any other example that is so complete exists elsewhere. Therefore the unique (in every meaning of the word) nature of this collection cannot be seriously doubted.

The disappearance of the collection from Clervaux would make it impossible ever again to see a travelling version of the legendary original exhibition, a cultural instrument produced at a particular point in time to convey a particular message. It has been distributed in the new museum spaces in such a way as to echo the original installation, which is essential if visitors are to rediscover all the dimensions of Steichen's humanist message in this unique landmark in the history of photography. It has now been restored in its entirety in the place which Steichen himself, during his brief visit to his native country in 1966, identified as his choice for a permanent home for the exhibition.

4.3 Are one or more of the following criteria fulfilled: (a) time, (b) place, (c) people, (d) subject and theme, and (e) form and style?

Background

(a)

After years of preparation, the exhibition was organized by Edward Steichen for the Museum of Modern Art in New York in 1955. Stemming from a profound personal conviction of the ability of photography to communicate ideas and to explain mankind to itself, and also from the experiences of the famous American photographer in two world wars, the exhibition was “the most important undertaking of his career”. As director of the photography department of MoMA, he assembled four million photographs to illustrate his idea of *The Family of Man*, taking the title from a speech by Abraham Lincoln. The incredible size of the collection assembled was the result of the indefatigable efforts of Wayne Miller and Steichen himself who travelled the world visiting photographers, photograph agencies, galleries, magazine archives and museums.

The photographs selected by Steichen and his team from among the huge number sent in, the ingenious and highly spectacular staging (quite revolutionary at the time), and, finally, the fact that the general public readily identified with the 32 themes, arranged in such a way as to promote Steichen’s humane and peace-loving message in the middle of the Cold War, marked *The Family of Man* out, from its opening in January 1955, as the most important photographic exhibition of all time. It was the one most commented on, the one which drew most visitors to the Museum of Modern Art (236,000 from January to May 1955) and the one which drew the largest crowds throughout the world. For the organizers produced several travelling versions (of different sizes and on a variety of mounts) so that, with the support of the United States Information Agency and Coca-Cola, it toured 38 countries (91 locations outside the United States), attracting over nine million visitors. Enthusiastically received by the general public from the time it opened because of its original and assertive response to the weariness engendered by images of war, and very well received both by the press in general

and by photography specialists, *The Family of Man* was nevertheless roundly criticized by the intelligentsia, who complained of its naïve sentimentality, its tendency towards American cultural propaganda, its lack of a critical approach to the human cause and its failure to take into account the individual photographer's own intentions. However, it is also true that, apart from two well-known exceptions (Ansel Adams and Robert Frank), the photographers concerned generally appreciated the way in which Steichen had handled their work in the context of his gigantic undertaking.

(b) (d) (e)

Steichen himself, assisted by his friends Wayne and Joan Miller, selected the photographs. The selected photographs were enlarged using intermediate negatives produced from the originals, to sizes varying from a few decimetres to over 12m². Using both surfaces and space, the exhibition on the second floor of MoMA was based on photographic exhibitions which Steichen had previously organized at the museum for propaganda purposes (*Roads to Victory, Power in the Pacific*) in order to raise morale and support the American cause in the war years. Ten years after the end of the Second World War, *The Family of Man* was created to illustrate every form and facet of the life of mankind, irrespective of geography, nationality or race. Human beings are part of a large family, and their fundamental needs, behaviour, desires and everyday concerns are similar, despite their infinite diversity. Visitors were conducted from theme to theme through the “grand canyon of humanity”, confronted by a multitude of photographic installations which illustrated this view of humanity in various ways: images of pregnancy and of birth recalling the womb from which we all emerge, photographs of happy children dancing in rings, which were arranged in circles, photographs hanging from the ceiling or placed on the floor, images set against huge photographic backgrounds, which underlined the theme and involved visitors even more deeply in the visual installation, to remind them continually that they too belonged to the great family of humankind.

(c)

Steichen did not take up this huge challenge alone. He was assisted by a whole team of friends (including Wayne and Joan Miller, plus Homer Page and Carl Sandburg), and

supported by Museum colleagues. Finally, the setting for the selected photos was devised by Paul Rudolph, a talented young architect. Sequencing and the choice of the best possible place for each key image were assisted by use of a 1:10 scale model.

Clervaux Museum in Luxembourg (form and style, as of 1994)

The last travelling version of *The Family of Man* (the same size as that shown at MoMA) was donated in 1964 to Luxembourg, the country where Steichen was born. The collection was restored in 1990-1991 by the Luxembourg Centre National de l'Audiovisuel (CNA).

The travelling version restored by Luxembourg is the one which toured Europe at the end of the 1950s/beginning of the 1960s. Steichen was in favour of his native country, Luxembourg, and in particular the Château in the Ardennes district of Clervaux, housing “**the most important work of his life**” on a permanent basis. During his trip to the Grand Duchy in 1966 he expressed a preference for the Château (“it would be a nice place”).

His wish was granted 25 years later when the Luxembourg Government, under Prime Minister Jacques Santer, decided to build a permanent museum for this collection, at the request of CNA and in line with installation plans it had drawn up on the basis of the historic New York layout and the hanging instructions set down in a note circulated by MoMA photography department to the organizers of all the travelling versions. While the **arrangement** of the photographs on surfaces follows the original layout to the last millimetre, the **arrangement of those hanging in space** (with the exception of a few very unusual structures) was adapted to fit the rooms of the Château de Clervaux. The same kind of leeway had been granted in the past to curators who had shown the touring exhibition in their museums.

4.4 Do the rarity, integrity, threat and management aspects apply to this nomination proposal?

Rarity

Since this is a collection of photographs, prints can in principle be produced as required by using the original negatives. Thus the individual photographs are not in themselves rare.

Many were in fact published before and after The Family of Man exhibition, and are still being distributed by press agencies today, sometimes even by the photographers themselves.

The rarity relates rather to the staging devised by Steichen, which is still unique in the history of photography. The exclusive initiative of the Château de Clervaux museum, taken on the basis of Steichen's own wishes, also qualifies as a rarity, as no other project of this kind has been undertaken to date. **See above also: unique nature of the travelling version.**

Integrity

The collection on display at the Château de Clervaux comprises 483 panels instead of 503 and differs slightly from the original in some other respects. Eighteen photos were in fact lost before arrival in Luxembourg, while some other photos were deliberately replaced by Steichen himself in order to adapt the travelling versions to the places in which they were to be shown (see also the comment under 3.1). One photo (Wynn Bullock's "And God said let there be light") was printed in its original size (2.5 x 3 m) in the PICTO laboratories in Paris from the original negative held by the Tucson Center for Creative Photography, with the permission of Elena Bullock, the photographer's widow. This was done because the photo (made up of several panels) in the travelling version was incomplete. Studies are still being conducted on two other photos from the travelling version in order to determine how to hang them: the spatial arrangement at Clervaux does not yet allow them to be shown to maximum advantage.

Threat

The conditions in which the collection is now being held are optimal: in addition to the strict control of temperature and relative humidity, kept at a particular level by a device which regulates the humidity of the air and the temperature, there is maximum security. Monitored by cameras and connected to an alarm system, the collection has been very well protected since 1994.

The management plan

The management and promotion plan implemented by CNA ensures the circulation of information on this exhibition, which forms part of the world's photography heritage.

The museum comes under the direct authority of the Centre National de l'Audiovisuel

(CNA), which staffs it with one professional, two housekeepers and a number of students and trainees, ensuring optimal reception of visitors. Publicity (advertisements in the international and national press, hosting of journalists from all over the world and of students wishing to write theses on *The Family of Man*, etc.) is handled exclusively by CNA, which has the necessary skilled staff. Press reactions, the entries in the 21 visitors' books (see annexes above), the many requests for guided tours (56 in 2002) and the statistics (**Annex 17**) gathered on site enable CNA to obtain constant feedback concerning the project's impact.

Since the Clervaux museum opened to visitors in June 1994 it has been visited by 163,000 people from all backgrounds, and the number of visitors has constantly increased in the past three years.

Information on the museum will be posted shortly on CNA's website, <http://www.cna.lu/>.

5. Legal information

5.1 Ownership of the documentary heritage

State of the Grand Duchy of Luxembourg
Ministry of Culture, Higher Education and Research
L-2912 Luxembourg

5.2 Custodian of the documentary heritage

Ministry of Culture, Higher Education and Research
Centre National de l'Audiovisuel (CNA)
BP 105
L-3402 Dudelange

(Following the written agreement with the Musée National d'Histoire et d'Art in Luxembourg.) (Annex 3)

5.3 Legal status

- (a) The photographs are the property of the State of the Grand Duchy of Luxembourg.
- (b) The public has access to the collection in the museum installed in the Château de Clervaux, the aim being to ensure its permanent safeguarding.
- (c) Copyright belongs exclusively to the photographers involved, their successors and

their respective agencies.

- (d) Responsible administration:
Centre National de l'Audiovisuel (CNA)

Consultation:

The nomination proposal was drawn up jointly by CNA and the National Commission for Cooperation with UNESCO.

PART B – SUBSIDIARY INFORMATION

8. Assessment of risk (see under “Threat”)

9. Assessment of preservation (see under “Physical condition”)

PART C – LODGEMENT

See supporting letter.

Annex V

Inscripció de l'exposició *The Family of Man* al registre de la Memòria Mundial de la UNESCO

**The Family of Man
inscrite dans le Registre Mémoire du Monde
de l'UNESCO**

3 textes en rapport avec l'inscription de l'exposition dans le Registre Mémoire du
Monde :

A.) texte du dossier introduit auprès de l'UNESCO en décembre 2002

Conclusions présentées dans le dossier:

«On peut ne pas adhérer au propos de Steichen, trouver son idée romantique et naïve, on peut refuser son argumentaire visuel, souligné par des citations de la littérature mondiale, ou critiquer sa manière de traiter les photographies des auteurs participants, on peut faire sienne les critiques de Roland Barthes, mais il est certain que l'on doit faire révérence à ce créateur américain hors du commun pour la réalisation d'une œuvre désormais légendaire, parce que profondément sincère et *«created in a passionate spirit of devoted love and faith in man»* Edward Steichen dans la préface du catalogue, reprenant les images de l'exposition.

Suite aux réactions et aux commentaires documentés, en raison des nouvelles publications et projets nés à la suite de l'ouverture du musée, l'œuvre monumentale continue à provoquer des réactions et à garder ainsi vivante sa thèse humaniste personnelle. C'est, nous le croyons, son plus grand mérite et sa plus forte lumière. De ce fait, la collection de Clervaux mérite, à notre avis, l'attention de la part de L'UNESCO et son inscription sur le registre de la Mémoire du Monde.»

B.) extrait du communiqué de presse officiel de l'UNESCO (septembre 2003):

Luxembourg - Family of Man. The photographic exhibition mounted by the photographer Edward J. Steichen in 1955 for the New York Museum of Modern Art (MoMA) was donated by the Government of the USA to the Grand Duchy of Luxembourg. It is preserved in the Clervaux Museum. The exhibition consists of 503 photographs taken by 273 photographers, both professional and amateur, famous and unknown, from 68 countries. It has been described as the “greatest photographic enterprise ever undertaken”. A huge undertaking, with unique cultural and artistic dimensions, it had a considerable influence on other exhibition organizers, stirred public interest in photography and proved exceptional in its ability to communicate a humanist message that was both courageous and provocative. The Family of Man exhibition has become a legend in the history of photography. It went far

beyond the traditional view of what an exhibition should be and it can be regarded as the memory of an entire era, that of the Cold War and McCarthyism, in which the hopes and aspirations of millions of men and women throughout the world were focused on peace.

C.) Texte présenté sur le panneau à l'entrée du Château

Le 16 octobre 2003 M. Koïchiro Matsuura, Directeur Général de l'UNESCO, sur proposition de Madame Erna Hennicot-Schoepges, Ministre de la Culture, de l'Enseignement Supérieur et de la Recherche du Grand-Duché de Luxembourg, sur recommandation faite par le Comité consultatif international, réuni à Gdansk, République de Pologne du 28 au 30 août 2003, a inscrit l'exposition photographique

The Family of Man

dans le Registre de la Mémoire du Monde de l'UNESCO

Cet acte consacre la valeur exceptionnelle de la collection, créée en 1955 par Edward J. Steichen, photographe américain d'origine luxembourgeoise pour le Musée d'Art Moderne de New York (MoMA) et il encourage sa sauvegarde au bénéfice de l'humanité toute entière.

Il rappelle sa place légendaire dans l'histoire de la photographie et souligne qu'elle peut être considérée, à travers le message humaniste et provocateur de son créateur, comme la mémoire de toute une époque en plein milieu de la guerre froide et du maccarthysme où les espoirs de millions d'hommes et de femmes du monde entier étaient tournés vers la paix.

Commentaires:

Les textes ci-dessus illustrent les propos du Ministère de la Culture, de l'Enseignement supérieur et de la Recherche pour défendre le dossier auprès du Comité International ainsi que les valeurs que l'Organisation Internationale a retenues pour justifier l'inscription.

Cette plus haute reconnaissance internationale pour un patrimoine sauvegardé par le

Luxembourg implique évidemment des obligations auxquelles le département de la Culture doit répondre :

- 1 Le label de l'UNESCO figurera désormais sur toutes les publications en rapport avec la promotion de l'exposition : affiches, dépliants, site internet etc.
- 2 Les travaux de recherche pour rassembler davantage d'informations sur l'exposition devront être intensifiées: point de recherche international dans le nouveau bâtiment du CNA
- 3 Une attention encore plus grande doit être attachée à la sauvegarde physique de l'exposition et à sa présentation: renouvellement du sol, remise en peinture, ajout d'informations visuelles sur la présentation originale au MoMA
- 4 L'environnement didactique sera intensifié au cours de 2005 (expo talk)
- 5 En général: l'exposition sera une illustration des compétences que le Luxembourg a désormais acquises dans le domaine du traitement d'un patrimoine photographique
- 6 En même temps : obligation de créer des contre-points (et des contre-poids) contemporains à ce patrimoine ainsi qu'à celui des Bitter Years : voir à ce sujet l'installation extérieure que la Commune de Clervaux projette de présenter en juillet 2004

Undesderniersexemplesd'uneapprochecritiquedel'expositionestlarécentepublication par le Jonas Verlag des actes du colloque de Trèves: *Humanismus und Postmoderne, eine Revision von Edward Steichens Fotoausstellung*

Le livre réunit pour la première fois des textes d'auteurs internationaux renommés qui examinent l'exposition sous un angle contemporain et posent la question de l'actualité du message humaniste historique de Steichen. Le livre bi-lingue (allemand et anglais) peut-être considéré comme une contribution significative aux discussions qui accompagnent *The Family of Man* depuis 1955.

Pour info: texte intégral du communiqué de presse de l'UNESCO

01-09-2003 5:00 pm The Declaration of the Rights of Man and documents pertaining to slavery in the Caribbean are among the 23 documentary collections from 20 countries selected for inscription on the Memory of the World Register of library and archive material during a three-day meeting of the International Advisory Committee (IAC) of UNESCO's Memory of the World Programme in Gdansk, Poland, that ended Saturday.

Twelve new countries enter the Register: Barbados, Brazil, Chile, France, Kazakhstan, Luxembourg, Netherlands, Saudi Arabia, Serbia and Montenegro, Tajikistan, Thailand, and Uruguay. A total of 91 properties from 45 countries are inscribed on the Memory of the World Register, which was established in 1997 to preserve and promote documentary heritage of universal value.

In a message to the meeting, UNESCO Director-General Koïchiro Matsuura expressed his determination and UNESCO's willingness "to encourage and pool efforts at all levels to protect unique and endangered books, manuscripts, archival documents, audio-visual materials, e-heritage and oral traditions through the use of state-of-the art technologies conducive to wider accessibility and dissemination."

The Memory of the World Programme was set up by UNESCO ten years ago to preserve and promote documentary heritage, much of which is endangered. The programme helps networks of experts to exchange information and raise resources for preservation, digitization and dissemination of documentary material. The inscriptions are determined by the IAC, a body of 14 leading specialists appointed by the Director-General.

The complete list of properties selected by the International Advisory Committee of UNESCO's Memory of the World Programme follows:

(...)

Luxembourg - Family of Man. The photographic exhibition mounted by the photographer Edward J. Steichen in 1955 for the New York Museum of Modern Art (MoMA)

was donated by the Government of the USA to the Grand Duchy of Luxembourg. It is preserved in the Clervaux Museum. The exhibition consists of 503 photographs taken by 273 photographers, both professional and amateur, famous and unknown, from 68 countries. It has been described as the “greatest photographic enterprise ever undertaken”. A huge undertaking, with unique cultural and artistic dimensions, it had a considerable influence on other exhibition organizers, stirred public interest in photography and proved exceptional in its ability to communicate a humanist message that was both courageous and provocative. The Family of Man exhibition has become a legend in the history of photography. It went far beyond the traditional view of what an exhibition should be and it can be regarded as the memory of an entire era, that of the Cold War and McCarthyism, in which the hopes and aspirations of millions of men and women throughout the world were focused on peace.

Crèdits de les imatges

- Figura 1: *Edward Steichen, preparant l'exposició The Family of Man, 1954.* © WineMiller.
- Figura 2: *Joan Miller i Edward Steichen seleccionant imatges per a l'exposició The Family of Man, 1954.* © Wine Miller.
- Figura 3: *Un operari comprova una tira de còpia abans de col·locar-la en un panell. The Family of Man, 1954.* © Erich Hartmann, Magnum.
- Figura 4: *Oppenheimer i els seus estudiants. Catàleg The Family of Man. Pàgines 124 i 125, 1955.*
- Figura 5: *Paul Rudolph (taula) Wayne Miller (dret) i Edward Steichen treballant amb la maqueta de The Family of Man, 1954.* © Homer Page.
- Figura 6: *Edward Steichen treballant amb la maqueta de The Family of Man, 1954.* © Homer Page.
- Figura 7: *Paul Rudolph. Proposta de disseny expositiu i planificació del flux de públic a The Family of Man, 1954.* © Paul Rudolph.
- Figures 8 i 9: *Operaris construint els espais expositius i instal·lant fotografies al MoMA. Exposició The Family of Man, 1955.* © Shirley Burden.
- Figura 10: *Accés a l'exposició The Family of Man, Museu d'Art Modern, Nova York, 1955.* © Ezra Stoller, Esto.
- Figures 11-14: *Portades de les quatre versions del catàleg de The Family of Man, 1955/56.* © Maco Press i MoMA.
- Figura 15: *Carl Sandburg i Edward Steichen amb la maqueta de Road to Victory, c. 1942.* © MoMA Archives.
- Figura 16: *Portada del catàleg Road to Victory, 1942.* © MoMA.
- Figura 17: *Exposició Power in the Pacific, Museu d'Art Modern, 1945.* © MoMA Archives.
- Figura 18: *Una nova manera d'exhibir fotografies. Exposició Steichen, the photographer, Museu d'Art Modern, Nova York, 1961.* © MoMA Archives.

- Figura 19: *Exposició The Family of Man, Museu d'Art Modern, Nova York, 1955.* © Michael Rougier, Life.
- Figura 20: *Exposició The Family of Man, Museu d'Art Modern, Nova York, 1955.* © National Archives.
- Figura 21: *Exposició The Family of Man a Bombai, Índia, 1956.* © MoMA Archives.
- Figura 22: *Exposició The Family of Man a Johannesburg, Àfrica del Sud, 1958.* © MoMA Archives.
- Figura 23: *Exposició The Family of Man, Corconan Gallery, Washington, D.C, 1955.* © MoMA Archives.
- Figura 24: *Edward Steichen fotografiant els visitants de l'exposició The Family of Man, a l'American Exhibition de Moscou, 1959.* © Elliot Erwitt, Magnum.
- Figura 25: *Plànols del Museu d'Art Modern, Nova York i de Clervaux, Luxemburg. Exposició The Family of Man. Espais dedicats al tema 1.*
- Figura 26: *Catàleg The Family of Man. Pròleg de Carl Sandburg, 1955.* © Wynn Bullock; Maco Press i MoMA.
- Figura 27: *Museu The Family of Man, Clervaux, Luxemburg: Espai 1.* © Mar Redondo i Pere Freixa.
- Figura 28: *Plànols del Museu d'Art Modern, Nova York i de Clervaux, Luxemburg. Exposició The Family of Man. Espais dedicats al tema 2.*
- Figura 29: *Catàleg The Family of Man. Pàgines 6 i 7, 1955.* © Dmitri Kessel, Ralph Morse; Maco Press i MoMA.
- Figura 30: *Museu The Family of Man, Clervaux, Luxemburg. Tema 2.* © Raoul Somers, CNA.
- Figura 31: *Museu d'Art Modern, Nova York, The Family of Man. Tema 2.* © Ezra Stoller, Esto.
- Figura 32: *Plànols del Museu d'Art Modern, Nova York i de Clervaux, Luxemburg. Exposició The Family of Man. Espais dedicats al tema 3.*
- Figura 33: *Museu The Family of Man, Clervaux, Luxemburg. Tema 3.* © Mar Redondo i Pere Freixa.
- Figura 34: *Museu The Family of Man, Clervaux, Luxemburg. Tema 3.* © Raoul Somers, CNA.
- Figura 35: *Plànols del Museu d'Art Modern, Nova York i de Clervaux, Luxemburg. Exposició The Family of Man. Espais dedicats al tema 4.*
- Figura 36: *Museu The Family of Man, Clervaux, Luxemburg. Tema 4.* © Mar Redondo i Pere Freixa.

- Figura 37: *Museu The Family of Man, Clervaux, Luxemburg. Tema 4.* © Mar Redondo i Pere Freixa.
- Figura 38: *Catàleg The Family of Man. Pàgines 28 i 29, 1955.* © Lennart Nilsson, Irving Penn, Nell Dorr, Sovfoto, Richard Harrington, Lisa Larsen, Moscow Journalist Club, Chien Hao; Maco Press i MoMA.
- Figura 39: *Plànols del Museu d'Art Modern, Nova York i de Clervaux, Luxemburg. Exposició The Family of Man. Espais dedicats al tema 5 (MoMA) - tema 6 (Clervaux).*
- Figura 40: *Museu The Family of Man, Clervaux, Luxemburg. Tema 6.* © Raoul Somers, CNA.
- Figura 41: *Catàleg The Family of Man. Pàgines 40 i 41, 1955.* © Edward Wallowitch, Yasuhiro Ishimoto, Ruth Orkin, Bill Brandt; Maco Press i MoMA.
- Figura 42: *Plànols del Museu d'Art Modern, Nova York i de Clervaux, Luxemburg. Exposició The Family of Man. Espais dedicats al tema 6 (MoMA) - tema 7 (Clervaux)*
- Figura 43: *Museu The Family of Man, Clervaux, Luxemburg. Tema 7.* © Raoul Somers, CNA.
- Figura 44: *Catàleg The Family of Man. Pàgines 48 i 49, 1955.* © Ronny Jaques, Roman Vishniac, U.S. Navy, Dave Myers, Dorothea Lange (FSA), Leon Levinstein, autor desconegut; Maco Press i MoMA.
- Figura 45: *Plànols del Museu d'Art Modern, Nova York i de Clervaux, Luxemburg. Exposició The Family of Man. Espais dedicats al tema 7 (MoMA) - tema 5 (Clervaux)*
- Figura 46: *Museu The Family of Man, Clervaux, Luxemburg. Tema 5.* © Mar Redondo i Pere Freixa.
- Figura 47: *Catàleg The Family of Man. Pàgines 52 i 53, 1955.* © George Silk, Sovfoto, Alfred Eisenstaedt, Gottfried Rainer, Bob Jakobsen, Diane i Allan Arbus, Martha Kitchen; Maco Press i MoMA.
- Figura 48: *Plànols del Museu d'Art Modern, Nova York i de Clervaux, Luxemburg. Exposició The Family of Man. Espais dedicats al tema 8.*
- Figura 49: *Museu The Family of Man, Clervaux, Luxemburg. Tema 8.* © Raoul Somers, CNA.
- Figura 50: *Museu d'Art Modern, Nova York, The Family of Man. Tema 8.* © Ezra Stoller, Esto.
- Figura 51: *Catàleg The Family of Man. Pàgines 54 i 55, 1955.* © Robert Carrington; Maco Press i MoMA.
- Figura 52: *Catàleg The Family of Man. Pàgines 56 i 57, 1955.* © Vito Fiorenza, Carl Mydans; Maco Press i MoMA.
- Figura 53: *Catàleg The Family of Man. Pàgines 58 i 59, 1955.* © Nat Farbman, Nina Leen; Maco Press i MoMA.

- Figura 54: *Exposició The Family of Man a Moscou. Àrea del tema 8, 1959.* © Carl Mydans, Life.
- Figura 55: *Exposició The Family of Man al Palazzo Venezia, Roma. Àrea del tema 8.* © MoMA Archives.
- Figura 56: *Plànols del Museu d'Art Modern, Nova York i de Clervaux, Luxemburg. Exposició The Family of Man. Espais dedicats al tema 9.*
- Figura 57: *Museu The Family of Man, Clervaux, Luxemburg. Tema 9.* © Mar Redondo i Pere Freixa.
- Figura 58: *Catàleg The Family of Man. Pàgines 60 i 61, 1955.* © George Silk, Charles Trieschmann, Homer Page, Nat Farbman, Robert Capa; Maco Press i MoMA.
- Figura 59: *Plànols del Museu d'Art Modern, Nova York i de Clervaux, Luxemburg. Exposició The Family of Man. Espais dedicats al tema 10.*
- Figura 60: *Museu The Family of Man, Clervaux, Luxemburg. Tema 10.* © Mar Redondo i Pere Freixa.
- Figura 61: *Museu d'Art Modern, Nova York, The Family of Man. Tema 10.* © Andreas Feininger, Life.
- Figura 62: *Plànols del Museu d'Art Modern, Nova York i de Clervaux, Luxemburg. Exposició The Family of Man. Espais dedicats al tema 11.*
- Figura 63: *Museu d'Art Modern, Nova York, The Family of Man. Tema 11.* © Ezra Stoller, Esto.
- Figura 64: *Museu The Family of Man, Clervaux, Luxemburg. Tema 11.* © Mar Redondo i Pere Freixa.
- Figura 65: *Plànols del Museu d'Art Modern, Nova York i de Clervaux, Luxemburg. Exposició The Family of Man. Espais dedicats al tema 12.*
- Figura 66: *Museu The Family of Man, Clervaux, Luxemburg. Tema 12.* © Mar Redondo i Pere Freixa.
- Figura 67: *Museu d'Art Modern, Nova York, The Family of Man. Tema 12.* © Andreas Feininger, Life.
- Figura 68: *Plànols del Museu d'Art Modern, Nova York i de Clervaux, Luxemburg. Exposició The Family of Man. Espais dedicats als temes 13 i 14.*
- Figura 69: *Museu The Family of Man, Clervaux, Luxemburg. Temes 13 i 14.* © Raoul Somers, CNA.
- Figura 70: *Museu The Family of Man, Clervaux, Luxemburg. Temes 13 i 14.* © Raoul Somers, CNA.
- Figura 71: *Plànols del Museu d'Art Modern, Nova York i de Clervaux, Luxemburg. Exposició The Family of Man. Espais dedicats al tema 15.*

- Figura 72: *Museu The Family of Man, Clervaux, Luxemburg. Tema 15.* © Mar Redondo i Pere Freixa.
- Figura 73: *Museu d'Art Modern, Nova York, The Family of Man. Tema 15.* © Ezra Stoller, Esto.
- Figura 74: *Plànols del Museu d'Art Modern, Nova York i de Clervaux, Luxemburg. Exposició The Family of Man. Espais dedicats als temes 16 i 17.*
- Figura 75: *Museu d'Art Modern, Nova York, The Family of Man. Temes 16 i 17.* © Ezra Stoller, Esto.
- Figura 76: *Catàleg The Family of Man. Pàgines 94 i 95, 1955.* © Moscow Journalist Club, Louis Faure, Ernst Brunner, David Seymour, Jerry Cooke, Vero, Erich Andres, John Collier, Werner Bischof, Robert Capa, Sovfoto, Hiroshi Hamaya, Paul Berg, Dmitri Kessel, Hermann Claasen, ONU, François Tuefferd, Ralph Morse; Maco Press i MoMA.
- Figura 77: *Museu The Family of Man, Clervaux, Luxemburg. Tema 17. Detalls del muntatge.* © Mar Redondo i Pere Freixa.
- Figura 78: *Exposició The Family of Man, Takashimaya Dep. Store, Tòquio, 1956. Tema 17.* © MoMA Archives.
- Figura 79: *Plànols del Museu d'Art Modern, Nova York i de Clervaux, Luxemburg. Exposició The Family of Man. Espais dedicats al temes 18 i 19.*
- Figura 80: *Museu The Family of Man, Clervaux, Luxemburg. Tema 18.* © Mar Redondo i Pere Freixa.
- Figura 81: *Museu The Family of Man, Clervaux, Luxemburg. Tema 19.* © Mar Redondo i Pere Freixa.
- Figura 82: *Plànols del Museu d'Art Modern, Nova York i de Clervaux, Luxemburg. Exposició The Family of Man. Espais dedicats al tema 20.*
- Figura 83: *Museu The Family of Man, Clervaux, Luxemburg. Tema 20.* © Mar Redondo i Pere Freixa.
- Figura 84: *Catàleg The Family of Man. Pàgines 138 i 139, 1955.* © Izis, Manuel Álvarez Bravo, Leonti Planskoy, Mathew Brady, Arnold Maahs, Keystone Press; Maco Press i MoMA.
- Figura 85: *Catàleg The Family of Man. Pàgines 140 i 141, 1955.* © Lola Álvarez Bravo, Willie Huttig, Bill Brandt, Margaret Bourke-White, Robert Halmi, May Mirin; Maco Press i MoMA.
- Figura 86: *Plànols del Museu d'Art Modern, Nova York i de Clervaux, Luxemburg. Exposició The Family of Man. Espais dedicats als temes 21 i 22.*
- Figura 87: *Museu The Family of Man Clervaux, Luxemburg. Tema 21.* © Mar Redondo i Pere Freixa.

- Figura 88: *Museu The Family of Man, Clervaux, Luxemburg. Tema 22.* © Mar Redondo i Pere Freixa.
- Figura 89: *Plànols del Museu d'Art Modern, Nova York i de Clervaux, Luxemburg. Exposició The Family of Man. Espais dedicats als temes 23 i 24.*
- Figura 90: *Museu The Family of Man, Clervaux, Luxemburg. Tema 23.* © Mar Redondo i Pere Freixa.
- Figura 91: *Museu The Family of Man, Clervaux, Luxemburg. Tema 24.* © Raoul Somers, CNA.
- Figura 92: *Plànols del Museu d'Art Modern, Nova York i de Clervaux, Luxemburg. Exposició The Family of Man. Espais dedicats als temes 25 i 26.*
- Figura 93: *Museu The Family of Man, Clervaux, Luxemburg. Tema 25.* © Raoul Somers, CNA.
- Figura 94: *Catàleg The Family of Man. Pàgines 150 i 151, 1955.* © Ben Shahn (FSA), Doris Ulmann, Dorothea Lange (FSA), Robert Frank; Maco Press i MoMA.
- Figura 95: *Catàleg The Family of Man. Pàgines 152 i 153, 1955.* © Cas Oorthuys, William Vandivert, George Silk, Werner Bischof, Constantin Joffé, Richard Harrington; Maco Press i MoMA.
- Figura 96: *Plànols del Museu d'Art Modern, Nova York i de Clervaux, Luxemburg. Exposició The Family of Man. Espais dedicats als temes 27 i 28.*
- Figura 97: *Museu The Family of Man, Clervaux, Luxemburg. Temes 27 i 28.* © Mar Redondo i Pere Freixa.
- Figura 98: *Catàleg The Family of Man. Pàgines 164 i 165, 1955.* © Ralph Crane, René Groebli, Lou Bernstein, Brassai, August Sander, Raymond Jacobs, Fritz Neugass; Maco Press i MoMA.
- Figura 99: *Catàleg The Family of Man. Pàgines 162 i 163, 1955.* © Paul Himmel, Consuelo Kanaga, A. Marshak, Esther Bubley, Margery Lewis, Constance Stuart, Tana Haban, Esther Bubley, Thomas McAvoy, Fenno Jacobs; Maco Press i MoMA.
- Figura 100: *Plànols del Museu d'Art Modern, Nova York i de Clervaux, Luxemburg. Exposició The Family of Man. Espais dedicats als temes 29 i 30.*
- Figura 101: *Museu The Family of Man, Clervaux, Luxemburg. Temes 29 i 30.* © Mar Redondo i Pere Freixa.
- Figura 102: *Catàleg The Family of Man. Pàgines 170 i 171, 1955.* © Carmel Vitullo, Henri Cartier-Bresson, Ralph Crane, Homer Page, John Florea, autor desconegut(AP); Maco Press i MoMA.
- Figura 103: *Museu The Family of Man, Clervaux, Luxemburg. Temes 29 i 30.* © Mar Redondo i Pere Freixa.
- Figura 104: *Catàleg The Family of Man. Pàgines 172 i 173, 1955.* © Nat Farbman, Bob

Schwalberg, Dan Weiner; Maco Press i MoMA.

- Figura 105: *Museu d'Art Modern, Nova York, The Family of Man. En primer pla, imatges de temes 29 i 30. A través del passadís, es poden veure els temes 31 i 32.* © Ezra Stoller, Esto.
- Figura 106: *Plànols del Museu d'Art Modern, Nova York i de Clervaux, Luxemburg. Exposició The Family of Man. Espais dedicats al tema 31.*
- Figura 107: *Museu The Family of Man, Clervaux, Luxemburg. Temes 31 i 32.* © Raoul Somers, CNA.
- Figura 108: *Plànols del Museu d'Art Modern, Nova York i de Clervaux, Luxemburg. Exposició The Family of Man. Espais dedicats al tema 32.*
- Figura 109: *Catàleg The Family of Man. Pàgines 178 i 179, 1955.* ©Reva Brooks, Peter W. Haberlin, Roman Vishniac, Joan Miller, Yosuke Yamahata, Werner Bischof, Erns Haas, David Duncan, Yoichi Okamoto; Maco Press i MoMA.
- Figura 110: *Catàleg The Family of Man. Pàgines 180 i 181, 1955.* © Raphel Platnick; Maco Press i MoMA.
- Figura 111: *Plànols del Museu d'Art Modern, Nova York i de Clervaux, Luxemburg. Exposició The Family of Man. Espais dedicats al tema 33.*
- Figura 112: *Museu The Family of Man, Clervaux, Luxemburg. Tema 33.* © Mar Redondo i Pere Freixa.
- Figura 113: *Museu d'Art Modern, Nova York, The Family of Man. Imatge original d'una explosió Nuclear, 1955.* © Wyne Miller, Magnum.
- Figura 114: *Plànols del Museu d'Art Modern, Nova York i de Clervaux, Luxemburg. Exposició The Family of Man. Espais dedicats al tema 34.*
- Figura 115: *Museu The Family of Man, Clervaux, Luxemburg. Tema 34.* © Mar Redondo i Pere Freixa.
- Figura 116: *Museu The Family of Man, Clervaux, Luxemburg. Tema 34. El flautista, de Eugene Harris, en primer terme.* © Mar Redondo i Pere Freixa.
- Figura 117: *Museu d'Art Modern, Nova York, The Family of Man. En primer pla, imatges de tema 34. Darrera, tema 35.* © Ezra Stoller, Esto.
- Figura 118: *Museu The Family of Man, Clervaux, Luxemburg. Tema 34 i 35.* © Mar Redondo i Pere Freixa.
- Figura 119: *Plànols del Museu d'Art Modern, Nova York i de Clervaux, Luxemburg. Exposició The Family of Man. Espais dedicats al tema 35.*
- Figura 120: *Museu The Family of Man, Clervaux, Luxemburg. Tema 35.* © Mar Redondo i Pere Freixa.
- Figura 121: *Museu The Family of Man, Clervaux, Luxemburg. Tema 35.* © Raoul Somers,

CNA.

- Figura 122: *Museu The Family of Man, Clervaux, Luxemburg. Tema 35.* © Mar Redondo i Pere Freixa.
- Figures 123 i 124: *Catàleg Kinder aus Aller Welt. Portada i fotografia 120.* © Hanns Reich, Werner Bischof; Hanns Reich Verlag.
- Figures 125 i 126: *Catàleg Kinder aus Aller Welt. Fotografies 2 i 3.* © Jan Lukas, Nell Dorr; Hanns Reich Verlag.
- Figures 127 i 128: *Catàleg Kinder aus Aller Welt. Fotografies 40 i 41.* © Christian Staub, Gotthard Schuh; Hanns Reich Verlag.
- Figura 129: *Catàleg World Exhibition of Photography. Portada.* © Karl Pawek (ed.), Verlag Gruner and Jahr GmbH & Co.
- Figura 130: *Catàleg Weltausstellung der Photographie. Fotografies 22-25.* © Karl Pawek (ed.), Verlag Gruner and Jahr GmbH & Co.
- Figures 131 i 132: *Catàlegs The Family of Children i The Family of Woman. Portades.* © Jerry Mason (ed.), Grosset & Dunlap.
- Figures 133 i 134: *Exposició The Family of Man, 1955-1984. Galeria P.S 1, Nova York, 1985.* © Marvin Heiferman.
- Figura 135: *Catàleg Oppositions. Portada.* © Mark Lewis; Uitgeverij 010 Publishers.
- Figures 136-137: *Catàleg Oppositions. Pàgines 55 i 124.* © Lydia Schouten, Vid Ingelevics; Uitgeverij 010 Publishers.
- Figura 138: *Catàleg Oppositions. Pàgina 76.* © Rogério Reis; Uitgeverij 010 Publishers.
- Figura 139: *Catàleg Oppositions. Pàgina 77.* © Rogério Reis; Uitgeverij 010 Publishers.
- Figures 140-141: *Catàleg Oppositions. Pàgines 86 i 87.* © Hiromi Tsushida; Uitgeverij 010 Publishers.
- Figura 142: *Llibre The Circle of Life. Portada.* © David Cohen (ed.), HarperOne.
- Figura 143: *Detalls de la maqueta de treball del museu The Family of Man, Clervaux, 1992.* © CNA.
- Figures 144-145: *Detalls de la maqueta de treball del museu The Family of Man, Clervaux, 1992.* © CNA.
- Figura 146: *Catàleg Material World. Portada.* © Peter Menzel; Sierra Club Books.
- Figura 147: *Catàleg Material World. Pàgines 14 i 15.* © Peter Menzel; Sierra Club Books.
- Figura 148: *Catàleg Material World. Pàgines 16 i 17.* © Peter Menzel; Sierra Club Books.
- Figura 149: *Catàleg Material World. Pàgines 48 i 49.* © Peter Menzel; Sierra Club Books.
- Figura 150: *Catàleg Material World. Pàgines 136 i 137.* © Peter Ginter, Peter Menzel; Sierra

Club Bookks.

- Figura 151: *Catàleg Material World. Pàgines 36 i 37.* © Sierra Club Bookks.
- Figura 152: *Catàleg Family Nation Tribe Community Shift. Portada.* © Bettina Allamoda; NGBK.
- Figura 153: *Catàleg Family Nation Tribe Community Shift. Pàgines 76 i 77.* © Christian Philipp Müller; NGBK.
- Figura 154: *Catàleg Family Nation Tribe Community Shift. Pàgines 78 i 79.* © Christian Philipp Müller; NGBK.
- Figura 155: *Catàleg Family Nation Tribe Community Shift. Pàgines 87 i 88.* © Lovett i Codagnone; NGBK.
- Figura 156: *Catàleg Family Nation Tribe Community Shift. Pàgines 62 i 63.* © Mitra Tabrizan i Andy Golding; NGBK.
- Figura 157: *Catàleg Family Nation Tribe Community Shift. Pàgines 156 i 157.* © Martha Rosler; NGBK.
- Figura 158: *Catàleg The 90s: A Family of Man? Portada.* © Casino Luxembourg i Café-Crème asbl.
- Figura 159: *Catàleg The 90s: A Family of Man? Pàgines 58 i 59.* © Dorothea Lange, Nat Farbman (catàleg *The Family of Man*), Patrick Raynaud; Casino Luxembourg i Café-Crème asbl.
- Figura 160: *Catàleg The 90s: A Family of Man? Pàgines 40, 41.* © Barbara Morgan, N. Kolli, Sam Falk, Bradley Smith, Rapho Guillumette, Sol Libsohn (catàleg *The Family of Man*), Katrin Freisager; Casino Luxembourg i Café-Crème asbl.
- Figura 161: *Catàleg The 90s: A Family of Man? Pàgines 76 i 77.* © Orlan, Roland Fischer; Casino Luxembourg i Café-Crème asbl.
- Figura 162: *Catàleg Magnum° Portada.* © Phaidon Press.
- Figura 163: *Catàleg Magnum°, nòmades Kurs, Turquia.* © Nikos Economopoulos, Magnum; Phaidon Press.
- Figura 164: *Catàleg Magnum°, festival de Ganesha, Bombai.* © Steve McCurry, Magnum; Phaidon Press.
- Figura 165: *Seu Web Here is New York, a Democracy of Photographs. Pàgina principal.* © Here is New York Fundation.
- Figura 166: *Exhibició Here is New York, a Democracy of Photographs, Londres, 2002.* © Here is New York Fundation.
- Figura 167: *Exhibició Here is New York, a Democracy of Photographs, Nova York, 2002.* © Here is New York Fundation.

- Figura 168: *Cartell de l'exposició Humanism in China, Dresden, 2008.* © Axel Quack.
- Figura 169: *Catàleg Humanism in China. Pàgina 8.* © Wang Wenlan; Guangdong Museum of Art in Guangzhou i Fotoe.
- Figures 170 i 171: *Catàleg Humanism in China. Pàgines 22 i 37.* © Lin Yonghui, Zhou Qinghui; Guangdong Museum of Art in Guangzhou i Fotoe.
- Figures 172-174: *Llibre Est-ce ainsi que les hommes vivent. Portada i pàgines 50, 51, 124 i 125.* © Fazal Sheikh, Olivier Culman, Bernard Descamps, Samuel Bollendorff, Valérie Winckler; Editions du Chêne.
- Figures 175-179: *Llibre Est-ce ainsi que les hommes vivent. Pàgines 110, 111, 112, 113, 310, 311, 192, 193, 194 i 195.* © Nan Goldin, Peter Marlow, Martin Parr, Paris Petridis, Marrie Bot, Magali Nougarède, Lori Grinker, Suzzane Plunkett, John Stanmeyer, David Burnett; Editions du Chêne.
- Figura 180: *Catàleg De L'Europe. Portada.* © Albrecht Tübke; CNA i Filigranes.
- Figura 181: *Catàleg De L'Europe. Pàgines 58 i 59.* © Ad Van Denderen; CNA i Filigranes.
- Figura 182: *Catàleg De L'Europe. Pàgines 98 i 99.* © Rip Hopkins i Jean-François Joly; CNA i Filigranes.
- Figura 183: *Catàleg De L'Europe. Pàgines 146 i 147.* © Lori Grinker; CNA i Filigranes.
- Figura 184: *Exposició temporal Rockabilly, Living the 50's. Museu The Family of Man, Clervaux, 2009.* © Steven Siewert, Oculi / Vu; CNA.
- Figura 185: *Exposició temporal Télé-Spectateurs. Museu The Family of Man, Clervaux, 2009.* © Olivier Culmann; CNA.
- Figura 186: *Exposició temporal War Graffiti. Museu The Family of Man, Clervaux, 2009.* © Peter Van Agtmael, Magnum; CNA.
- Figura 187: *Seu Web Museu The Family of Man. Visita virtual.* © CNA.
- Figura 188: *Seu Web The Family of Man 2. Pantalla d'index d'obres.* © Stanislaw B.A. Stawowy i Alastair Firkin.
- Figura 189: *Seu Web The Family of Man 2. Pantalla d'obra.* © Stanislaw B.A. Stawowy i Alastair Firkin.
- Figura 190: *Seu Web Aka Kurdistan. Pantalla principal.* © Susan Meiselas i Picture Projects.
- Figura 191: *Seu Web Aka Kurdistan. Pàgina de testimoni.* © Susan Meiselas i Picture Projects.
- Figura 192: *Seu Web Aka Kurdistan. Pàgina de testimoni.* © Susan Meiselas i Picture Projects.
- Figura 193: *Seu Web L'internauta. Pàgina dedicada a l'11 de setembre.* © Linternauta Magazine, Benchmark Group.
- Figura 194: *Seu Web Septembre 11. In Remembrance. Pàgina d'index d'obres.* © Pixelpress.

- Figura 195: *Seu Web* Septembre 11. In Remembrance. *Pàgina d'obra*. © Zohar Nir-Amitin; Pixelpress.
- Figures 196 i 197: *Seu Web* The Septembre 11 Digital Archive. *Pàgina d'obra i pàgina principal*. © Center for History and New Media i American Social History Project/Center for Media and Learnig
- Figura 198: *Seu Web* Fresh MILK Project. *Pàgina principal*. © MILK i Geoff Blackwell editor.
- Figura 199: *Seu Web* Fresh MILK Project. *Pàgina d'obra*. © Paul O'Connor; MILK i Geoff Blackwell editor.
- Figura 200: *Seu Web* Human Project. *Pàgina principal*. © Maria Alexopolulos.

Bibliografia

“A propos de Égypte, Nubie, Palestine et Syrie, de Maxime Du Camp”. *La Lumière*, 12 de juny de 1853, n. 25, p. 98.

«Les photographes humanistes: Doisneau, Boubat, Izis et les autres». *Les Cahiers de la photographie*. 1983, núm. 9.

«Magnum marque l'essai» [en línia]. *Le Journal des Arts*. Paris: Artclair Editions, n. 98, 4 de febrer de 2000. <http://www.artclair.com/jda/archives/docs_article/53042/magnum-marque-l-essai.php> [Consulta: novembre de 2009].

“Una exposición que hizo época”. A: *Enciclopedia Life La fotografía. La fotografía y sus cuidados*. Barcelona: Salvat, 1975, p. 180.

ADAMS, Robert. *Beauty in Photography: Essays in Defense of Traditional Values*. Millerton, New York.: Aperture, 1981.

ANDRIEU, Bernard. *Les cultes du corps. Éthique et sciences*. París: L'Harmattan, 1994.

ARDENNE, Paul. *L'image corps: figures de l'humain dans l'art du 20e siècle*. Paris: Regard, 2001.

BACK, Jean; BAURET, Gabriel (ed.). *The Family of Man. Témoignages et documents*. Luxemburg: Artevents, CNA, 1994.

BACK, Jean. “Itinéraire d'une mission culturelle”. A: BACK, Jean; BAURET, Gabriel (ed.). *The Family of Man. Témoignages et documents*. Luxemburg: Artevents, CNA, 1994. p. 207-213.

- BACK, Jean; SCHMIDT-LINSEHOFF, Viktoria (ed.). *The Family of Man 1955-2001. Humanismus Und Postmoderne: Eine Revision Von Edward Steichens Fotoausstellung / Humanism and Postmodernism: A Reappraisal of the Photo Exhibition by Edward Steichen*. Marburg: Centre national de l'audiovisuel et l'Université de Trèves, Jonas Verlag, 2004.
- BAEZA, Pepe. *Por una función de la fotografía de prensa*. Barcelona: Gustavo Gili, 2001.
- BAQUÉ, Dominique. *La Photographie Plasticienne. Un Art Paradoxal*. Paris: Editions du Regard, 1998.
- BARKER, Emma (ed.). *Contemporary Cultures of Display*. New Haven: Yale University Press & Open University, 1999.
- BARRÈRE, Laetitia. «Influence culturelle?» [en línia]. *Études photographiques*. 21 de desembre de 2007. <<http://etudesphotographiques.revues.org/index910.html>> [Consulta: 10 de gener de 2010].
- BARROW, T. F. *Reading into Photography. Selected Essays. 1959-1980*. Albuquerque: The University of New Mexico Press, 1982.
- BARTHES, Roland. “La grande famille des hommes”. A: *Mythologies*. Paris: Seuil, 1957, p. 173-175.
- . *La cámara lúcida. Nota sobre la fotografía*. Barcelona: Ed. Gustavo Gili, 1982.
- BATCHEN, Geoffrey. *Burning with Desire: The Conception of Photography*. Cambridge, Mass.: The MIT Press, 1997.
- BAUDRILLARD, Jean. *Simulacres et Simulation*. Paris: Editions Galilée, 1981.
- BAUMAN, Zygmunt. *Modernidad líquida*. México: Fondo de Cultura, 2003.
- . *Noves fronteres i valors universals / New frontiers and universal values*. Barcelona: Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, 2006.
- BAURET, Gabriel. “John G. Morris. 1848, dans le Ladies' Home Journal”. A: BACK, Jean; BAURET, Gabriel (ed.). *The Family of Man. Témoignages et documents*. Luxemburg: Artevents, CNA, 1994, p. 36-43.

----- . “The Family of Man et La Main de l’Homme de Sebastião Salgado”. A: BACK, Jean; BAURET, Gabriel (ed). *The Family of Man. Témoignages et documents*. Luxemburg: Artevents, CNA, 1994, p. 133-138.

----- . (ed.). *Est-ce ainsi que les hommes vivent*. Paris: Éditions du Chêne, Hachette-Livre, 2005.

BAURET, Gabriel; FUMEY, Gilles (ed.) *Est-ce ainsi que les hommes vivent: La Terre*. Paris: Éditions du Chêne, Hachette-Livre, 2006.

BAURET, Gabriel. «L’Europe dans le spectre de la photographie contemporaine». A: BAURET, Gabriel; WALERICH, Michel (ed.). *De l’Europe. Photographies, Essais, Histoires*. Luxembourg: Centre National de l’audiovisuel, CNA; Filigranes Éditions, 2007, p. 10-13.

BAURET, Gabriel; WALERICH, Michel (ed.). *De l’Europe. Photographies, Essais, Histoires*. Luxembourg: Centre National de l’audiovisuel, CNA; Filigranes Éditions, 2007.

BAYER, Herbert. «Fundamentals of Exhibition Design»(1937). *PM*, vol. 6. núm. 2 (desembre 1939-gener 1940), p. 17-25. Reproduït i traduït a: *Espais fotogràfics públics: exposicions de propaganda, de Pressa a The Family of Man, 1928-1955*. Barcelona: Museu d’Art Contemporani de Barcelona, 2008, p. 210-219; 492-495.

BAYER, J. *Reading Photographs: Understanding the Aesthetics of Photography*. New York: , 1977.

BEAUMONT-MAILLET, Laure; DENOYELLE, Françoise; VERSAVEL, Dominique. *La photographie humaniste, 1945-1968*. Paris: Bibliothèque nationale de France, 2006.

BEAUMONT-MAILLET, Laure. «Cette photographie qu’on appelle humaniste». A: BEAUMONT-MAILLET, Laure; DENOYELLE, Françoise; VERSAVEL, Dominique. *La photographie humaniste, 1945-1968*. Paris: Bibliothèque nationale de France, 2006, p. 11-26.

BENJAMIN, Walter. “La obra de arte en la época de su reproductibilidad técnica”. A: *Discursos interrumpidos I*. Madrid: Taurus, 1982, p. 17-57.

BERGER, John. *Mirar*, Barcelona: Gustavo Gili, 2003.

BERLIER, Monique. “The Family of Man: Readings of an Exhibition”. A: BRENNEN,

Bonnie; HARDT, Hanno. *Picturing the Past: Media, History and Photography*. Urbana and Chicago: University of Illinois, 1999, p. 206-241.

BERNARD, Michel. *Le corps*. París: Editions du Seuil, 1972. [reed. 1995].

BERSELLI, Silvia. "Conservation et restauration de l'exposition". A: BACK, Jean; BAURET, Gabriel (ed.). *The Family of Man. Témoignages et documents*. Luxemburg: Artevents, CNA, 1994. p.177-187.

BEZNER, Lili C. "Subtle Subterfuge: The Flawed Nobility of Edward's Steichen Family of Man". A: *Photography and Politics in America from the New Deal into the Cold War*. Baltimore: The Johns Hopkins Press, 1999, p. 121-174.

----- . *Photography and Politics in America from the New Deal into the Cold War*. Baltimore: The Johns Hopkins Press, 1999.

BLACKWELL, Geoff (ed.). *Friendship, Family, Love & Laughter*. New Zealand: P.Q. Blackwell, 2009.

BOLTON, Richard (ed.). *The Contest of Meaning. Critical Histories of Photography* Massachusetts: MIT Press, 1992.

BOURDIEU, P., et al. *Un art moyen. Essai sur les usages sociaux de la photographie*. París: Ed. de Minuit, 1965.

BOURRIAUD, Nicolas. *L'Esthétique Relationnelle*. Paris: Les Presses Du Réel, 1998.

----- . *Postproducción. La cultura como escenario: modos en que el arte reprograma el mundo contemporáneo*. Buenos Aires: Adriana Hidalgo, 2004.

BOWDITCH, Lucy Ludlow. "Edward Steichen: Artistic Practice and National Identity, 1899-1923". Chicago: University of Chicago, 1994. [Tesi doctoral].

----- . "Smiths's Steichen". *Afterimage*. May-june 2000, vol. 27, núm. 6.

BOYD PARSONS, Melinda. "Edward Steichen's Socialism". A: *History of Photography*, vol. 17, núm, 4, hivern 1993, p. 317-333.

BRANDOW, Todd; EWIN, William A. *Edward Steichen: una epopeya fotográfica*. Madrid:

Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía, 2008.

BRETTLE, Jane; and RICE, Sally. *Public bodies/private States : New Views on Photography, Representation, and Gender*. Manchester; New York: Manchester University Press, 1994.

BURG, Jean-Philippe. «Roy DeCarava». A: BACK, Jean; BAURET, Gabriel (ed.). *The Family of Man. Témoignages et documents*. Luxemburg: Artevents, CNA, 1994, p. 81-87.

BURGIN, Victor; NORRIS, Timand; Photographic Resource Center (Boston Mass.). *The Other Body : Cultural Debate in Contemporary British Photography, August 13 through September 27, 1987*. Boston, Mass.: Photographic Resource Center at Boston University, 1987.

BURGIN, Victor. *Thinking Photography*. London: Mac Millan Publishers Ltd., 1982.

BURKE, Peter. *Visto y no visto. El uso de la imagen como documento histórico*. Barcelona: Crítica, 2001.

CAFFIN, Charles H. *Photography as Fine Art*. New York: Doubleday, Page & Company, 1901.

CALDERONE STEICHEN, Francesca. *Within the Family: Private and Professional Photography of Edward Steichen*. Princeton, NJ: Bristol-Myers Squibb Company, 1994.

CAUJOLLE, Christian. «Une Famille...orpheline du réel...». A: BACK, Jean; BAURET, Gabriel (ed.). *The Family of Man. Témoignages et documents*. Luxemburg: Artevents, CNA, 1994, p. 129-132.

----- «Is the Humanism of 'The Family of Man' relevant Today?». A: BACK, Jean; SCHMIDT-LINSEHOF, Viktoria. (ed.). *The Family of Man 1955-2001. Humanismus Und Postmoderne: Eine Revision Von Edward Steichens Fotoausstellung / Humanism and Postmodernism: A Reappraisal of the Photo Exhibition by Edward Steichen*. Marburg: Centre national de l'audiovisuel et l'Université de Trèves, Jonas Verlag, 2004, p. 189-199.

CARAÏON, Marta. *Pour fixer la trace: photographie, littérature et voyage au milieu du XIXe siècle*. Genève/Paris: Librairie Droz, 2003.

CASAJÚS QUIRÓS, Concha. *Manual De Arte y Fotografía*. Madrid: Universitas, 1998.

CATHART, Linda L.; OWENS, Craig. *The Heroic Figure: Essays*. Houston, Tex.: Contemporary Arts Museum, 1984.

COHEN, David (ed.). *The Circle of life: Rituals from the Man Family Album*. San Francisco: HarperOne, 1991.

COHEN-SOLAL, Annie. *Sartre, 1905-1980*. Barcelona: Edhasa, 1990.

COLEMAN, A.D. *Critical Focus. Photography in the International Image Community*. Munich: Nazraeli Press, 1995.

------. “Steichen antes, ahora y de nuevo”. A: BRANDOW, Todd; EWING, William A. *Edward Steichen: una epopeya fotográfica*. Madrid: Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía, 2008, p. 286-287.

CORTÉS, J. M. G. *El cuerpo mutilado. La angustia de muerte en el arte*. Valencia: Generalitat Valenciana, 1996.

CRUZ SÁNCHEZ, Pedro A. *La vigilia del cuerpo. Arte y experiencia corporal en la contemporaneidad*. Murcia: Tabularium, 2004.

CULMANN, Olivier. *Télé-Spectateur*. Clervaux, Luxemburg: Museu *The Family of Man*. Del 9 de juny al 13 de setembre de 2009. [Projecció de fotografies].

De l'Europe. Photographies essais histoires. Luxemburg, Trézélan: CNA/Filigranes Éditions, 2007.

DELPIRE, Robert; FRIZOT, Michel. *Histoire de voir : Une histoire de la photographie*. Paris: Nathan, 2001.

DENOYELLE, Françoise. «De la commande à l'oeuvre: Les photographes illustrateurs à l'ère de l'imprimé». A: BEAUMONT-MAILLET, Laure; DENOYELLE, Françoise; VERSAVEL, Dominique. *La photographie humaniste, 1945-1968*. Paris: Bibliothèque nationale de France, 2006, p. 35-58.

DEWEY, John. *How We Think*. Boston: D.C. Heath & Co., 1933.

DIEGO, Estrella de. “Si nos quedara el cuerpo al menos”. *Papel Alpha. Cuadernos de Fotografía*. 1996, núm. 1, p. 37-75.

DIMOCK, George. "Children of the Mills: Re-Reading Lewis Hine's Child-Labour Photographs". *Oxford Art Journal*. 1993, vol. 16, núm. 2, p. 37-54.

DUFOUR, Bernard. "The Family of Man". A: *Art Press*, núm 233, març 1988, p. 49-53.

ECO, Umberto. *Tratado de semiótica general*, Barcelona: Lumen, 1995.

Edward Steichen. *A Life in Photography*. Museum of Modern Art (New York). New York: Bonanza Books: Crown Publishers, 1984.

ELKAÏM-SARTRE, Arlette. «Situación de la conferencia». Introducció a: SARTRE, Jean-Paul. *El existencialismo es un humanismo*. Barcelona: Edhasa, 2007.

EISINGER, Joel. *Trace and Transformation: American Criticism of Photography in the Modernist Period*. Albuquerque NM: University of New Mexico Press, 1995.

EWING, William A. *Edward Steichen*. Paris: Centre National de la Photographie, 1993.

----- . *El Cuerpo. Fotografías de la configuración humana*. Madrid: Ediciones Siruela, 1994, Londres, Thames & Hudson, 1996.

Family, Nation, Tribe, Community _SHIFT : Zeitgenössische Künstlerische Konzepte Im Haus Der Kulturen Der Welt. Berlín: Haus Der Kulturen Der Welt, NGBK, 1996.

FELICE, Paul di; STIWER, Pierre. «Les années 90: La grande famille des hommes?» A: *The 90s: A Family of Man? Images de l'homme dans l'art contemporain*. Luxemburg: Casino Luxemburg, Forum d'art contemporain; Café-Crème asbl, 1997, p. 9-11.

FIGINI, Veronique. «Photographie, littérature et chanson: rencontres croisées». A: BEAUMONT-MAILLET, Laure; DENOYELLE, Françoise; VERSAVEL, Dominique. *La photographie humaniste, 1945-1968*. Paris: Bibliothèque nationale de France, 2006, p. 67-69.

FIRKIN, Alastair. *The Family of Man II*. <<http://www.familyofman2.com>> [Consulta: novembre de 2004].

FLEISCHAUER, Carl; BRANNAN, Beverly E. *Documenting America, 1935-1943*. Berkeley: University of California Press, 1988.

FLUKINGER, Roy; SCHAAF, Larry John; MEACHAM, Standish. *Paul Martin: Victorian*

photographer. Austin: University of Texas Press, 1977.

FOGLE, Douglas. *The Last Picture show : Artists using Photography, 1960-1982*. Minneapolis: Walker Art Center, 2003.

FONTCUBERTA, J. "Crítica y nuevas tendencias". A: GILI, Marta, et al. *La crítica fotográfica. Jornadas internacionales de la imagen. Museo de Arte e Historia, Durango*. Bilbao: Ediciones Comerciales, S.L., Caja de Ahorros Vizcaína, 1988, p. 39-40.

FOUCAULT, Michel. *Les mots et les choses. Une archeologie des sciences humaines*. Paris: Gallimard, 1966.

FRANQUESA, Gerard; LÓPEZ, Sergi. *Las mil caras de Barcelona* [en línia].

FREEDBERG, David. *The Power of Images : Studies in the History and Theory of Response*. Chicago: University of Chicago Press, 1989.

FREUND, Gisèle. *La Fotografía como documento social*. Barcelona: Gustavo Gili, 1983.

FRIZOT, Michel; DUCROS, Françoise. *Du bon usage de la photographie : Une anthologie de textes*. Paris: Centre national de la photographie avec le concours du Ministère de la culture et de la communication, 1987.

GALASSI, Peter. *Henry Cartier-Bresson. The Early Work*. New York: Museum of Modern Art; Harry Abrams, 1987.

GAUTRAND, Jean-Claude. "The Family of Man", *Photographe*, núm. 1052, [març de 1993], p. 24-25.

----- . "Looking at the Others; Humanism and Neo-realism". A: FRIZOT, Michel; and DUCROS, Françoise. *A New history of photography*. Köln : Könemann, 1998, p. 612-639.

GEDRIM, Ronald J. *Edward Steichen's Natural World: The Flower, the Painting and the Photography*. Albuquerque: University of New Mexico, 1990. [Tesi per a Màster en Belles Arts].

----- . " Steichen's Socialism", *History of Photography*, num. 19 (estiu de 1995), p. 173-174.

----- (ed.). *Edward Steichen, Selected Texts and Bibliography*. Oxford: Abc-Clio Ltd, 1996.

GERGEN, Kenneth J. *El yo saturado. Dilema de la identidad en el mundo contemporáneo*. Barcelona: Paidós, 2006.

GERNSHEIM, Helmut & A. G. *A Concise History of Photography*. New York: Dover, 1986.

GLEASON, Philip. "Identifying Identity: A Semantical History". *The Journal of American History*. Març de 1983, vol. 69, núm. 4, p. 910-912.

GIRARD, G. *Photographie et réalité: petite sociologie de la photographie de notre époque. La photographie populaire*. Paris: Univ. Vincennes, 1980.

GOLDBERG, Vicki (ed.). *Photography in Print: Writings from 1816 to the Present*. Albuquerque: University of New Mexico Press, 1988.

----- *The Power of Photography. How Photographs Changed our Lives*. New York / London / Paris: Abbeville Press Publishers, 1991.

GOLDSMITH, Arthur A., Jr. «The Family of Man». *Popular Photography*. Maig de 1955, vol. 36, núm. 5, p. 80-88; 147-149.

GREEN, Jonhatan. *American photography, A Critical History, 1945 to the Present*. New York: Harry Abrams, 1984.

GREENSPUN, Philip. "Interview with Peter Menzel and Faith D'Aluisio" [en línia]. *Photo.net*. Abril 2007. <<http://photo.net/photographer-interviews/peter-menzel/>> [Consulta: 24 de novembre de 2009].

GRESH, Kristen. "The European Roots of *The Family of Man*". *History of Photography*. 2005, vol. 19, núm. 4, p. 331-343.

----- «Regard sur la France» [en línia]. *Études photographiques*, desembre 2007, núm. 21. <<http://etudesphotographiques.revues.org/index1062.html>> [Consulta: 10 de gener de 2010].

GRUNDBERG, Andy. "Towards a Critical Pluralism". *Afterimage*. 1980, October.

------. *Crisis of the Real. Writings on Photography 1974-1989*. New York: Aperture, 1990.

GUASCH, Anna M. *El arte último del siglo XX. Del Postminimalismo a lo multicultural*. Madrid: Alianza Forma, 2000.

GUIMOND, James. *American Photography and The American Dream*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 1991.

GUNTHER, André; POIVERT, Michel (ed.). *L'Art de la photographie*. Paris : Citadelles & Mazenod, 2007.

HAEBICH, Anna. *Spinning the dream: assimilation in Australia 1950-1970*. North Fremantle, W.A.: Fremantle Press, 2007.

HAEHNEL, Brigit. «On the Reception of 'The Family of Man' in the 1990s». A: BACK, Jean; SCHMIDT-LINSEHOF, Viktoria. (ed.). *The Family of Man 1955-2001. Humanismus Und Postmoderne: Eine Revision Von Edward Steichens Fotoausstellung / Humanism and Postmodernism: A Reappraisal of the Photo Exhibition by Edward Steichen*. Marburg: Centre national de l'audiovisuel et l'Université de Trèves, Jonas Verlag, 2004, p. 201-225.

HALES, Peter Bacon. *Silver cities: photographing American urbanization, 1839-1939*. Albuquerque: University of New Mexico Press, 2005.

HALL, Stuart; Open University. *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. London; Thousand Oaks, California: Sage & Open University, 1997.

HAMILTON, Peter. "George et Jinx Rodger". A: BACK, Jean; BAURET, Gabriel (ed). *The Family of Man. Témoignages et documents*. Luxemburg: Artevents, CNA, 1994, p. 89-93.

HANNAVY, John (ed.). *Encyclopedia of nineteenth-century photography*. Vol. 1. London: CRC Press, 2007.

HARAWAY, Donna J. *Ciencia, cyborgs y mujeres. La reinención de la naturaleza*. Madrid: Cátedra, 1995.

HASKELL, Barbara. *Edward Steichen*. New York: Whitney Museum of American Art, 2000.

HEIDEGGER, Martin. *Carta sobre el humanismo*. Madrid: Alianza Editorial, 2001.

HINE, Lewis. «Social Photography, How the Camera May Help In the Social Uplift». *Proceedings of the National Conference of Charities and Correction*. Juny de 1909, p. 355-358.

HIRSCH, Marianne. *Family Frames: Photography, Narrative, and Postmemory*. Massachusetts: Harvard University Press, 1997.

History of Photography. Vol. 17, 1993, núm. 4.

History of Photography. Vol. 19, 2005, núm. 4.

HOFFMAN, Katherine. «*The Family of Man: An Introduction*». *History of Photography*. 2005, vol. 19, núm. 4, p. 317-319.

----- . "Sowing the Seeds/Setting the Stage: Steichen, Stieglitz and *The Family of Man*". *History of Photography*. 2005, vol. 19, núm. 4, p. 320-330.

----- . "The Family of Man: An Introduction". *History of Photography*. 2005, vol. 19, núm. 4, p. 317-319.

HOMER, William Innes. «Eduard Steichen as Painter and Photographer, 1897-1908», *American Art Journal*, vol. 6, núm. 2 (novembre de 1974), p. 45-55.

HOY, Anne H. *Fabrications: Staged, Altered, and Appropriated Photographs*. New York: Abbeville Press, 1987.

HUXLEY, Julian. *Unesco, its Purpose and its Philosophy*. Preparatory Commission of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. London: The Frederick Print Co. Ltd, 1946.

----- . (ed.). *The Humanist Frame*. New York: Harper & Brothers, 1961.

IGNATIEFF, Michael. *Magnum°[degrees]*. London, New York: Phaidon Press, 1999.

JAHAN, Pierre. *Objectif*, Paris: Marval, 1994.

JAMES, Geoffrey. *An Inquiry into the Aesthetics of Photography*. 1974.

JAY, Bill. «The Family of Man: A Reappraisal of 'The Greatest Exhibition of All Time'». A: *Occam's Razor*. Munich: Nazraeli Press. 1992, p.85-97.

- JEFFREY, Ian. *Photography, A Concise History*. New York: Oxford Univ. Press, 1981. London: Thames & Hudson, 1981.
- JOHNSON, Patricia A. *Edward Steichen's Advertising Photography: The Visual Strategies of Persuasion*. Boston: University of Boston, 1988. [Tesi doctoral].
- JUSSIM, Estelle. *The Eternal Moment: Essays on the Photographic Image*. New York: Aperture, 1984.
- KAHMEN, V. *La Photographie et l'homme*. Paris: Casterman, 1971.
- KAPLAN, Louis. *American exposures: photography and community in the twentieth century*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2005.
- KELTON, Ruth. *Edward Steichen*. Millerton, New York: Aperture, 1978.
- KÖHLER, Michael. *Constructed Realities. the Art of Staged Photography. the Art of Photography during the 1980s*. Zurich: Edition Stemmler, 1989.
- KOZLOFF, Max. «Bagages perdus: *The Family of Man* revisitée, 1996». A: *The 90s: A Family of Man? Images de l'homme dans l'art contemporaine*. Luxembourg: Casino Luxembourg-Forum d'art contemporaine et Café crème asbl, 1997. [Text publicat originalment per la NGBK a Berlín, en 1996, en el catàleg de l'exposició *family nation tribe community shift*].
- KOZLOFF, Joyce; NOCHLIN, Linda. *Patterns of Desire*. New York: Hudson Hills Press: Rizzoli, 1990.
- KRAMER, Hilton. "Exhibiting the Family of Man". *Commentary*. Octubre 1955, vol. 20, núm. 5. [Traduït a: *Espais fotogràfics públics: exposicions de propaganda, de Pressa a The Family of Man, 1928-1955*. Barcelona: Museu d'Art Contemporani de Barcelona, 2008, p. 437-444].
- KRAUSS, Rosalind E. *October: The Second Decade, 1986-1996*. Cambridge, Mass.: MIT Press, 1997.
- KRAUSZ, Sigmund. *Street Types of Great American Cities*. Chicago: The Werner Company, 1896.
- KRIEPS, Rosch. "Luxemburg 1966. Un émigré en quête de patrie". A: BACK, Jean; BAURET,

Gabriel (ed.). *The Family of Man. Témoignages et documents*. Luxemburg: Artevents, CNA, 1994, p. 163-174.

----- . «'The Family of Man'. A photographic World Document as beacon for the Future of Mankind». A: BACK, Jean; SCHMIDT-LINSENHOFF, Viktoria. (ed.). *The Family of Man 1955-2001. Humanismus Und Postmoderne: Eine Revision Von Edward Steichens Fotoausstellung / Humanism and Postmodernism: A Reappraisal of the Photo Exhibition by Edward Steichen*. Marburg: Centre national de l'audiovisuel et l'Université de Trèves, Jonas Verlag, 2004, p. 257-270.

LACAN, Ernest. *Esquisses photographiques à propos de l'Exposition universelle et de la guerre d'Orient*. Paris: Grassart - A. Gaudin, 1856.

LEDO, Margarita. *Documentalismo Fotográfico*. Madrid: Cátedra, 1998.

LEMAGNY, Jean-Claude. *La photo créatrice*. Paris: Contrejour, 1984.

----- . *L'Ombre et le temps: Essais sur la photographie comme art*. Nathan, 1992.

LEMAGNY, Jean-Claude; ROUILLÉ, André. *Historia de la fotografía*. Barcelona: Martínez Roca, 1988. [Traducció de: *Histoire de la Photographie*. París: Bordas, 1986.].

LIEBLING, J. *Photography Current Perspectives*. N.Y.: The Massachusetts Review. Inc., Light Impressions corp., 1978.

LIPOVETSKY, Gilles. *La era del vacío. Ensayos sobre el individualismo contemporáneo*. Barcelona: Anagrama, 1986.

LONGWELL, Dennis. *Steichen: The Master Prints 1895-1914, the Symbolist Period*. New York/Boston: Museum of Modern Art, 1978.

LUGON, Olivier. "La photographie mis en espace. Les expositions didactiques en Allemagne (1920-1930)" [en línia]. *Études Photographiques*. Novembre de 1998, núm. 5, <<http://etudesphotographiques.revues.org/index168.html>> [Consulta: 10 de gener de 2010].

----- . "Kodakoration" [en línia]. *Études photographiques*. 16 de maig de 2005 , <<http://etudesphotographiques.revues.org/index730.html>> [Consulta: 10 de gener de 2010].

----- . «L'esthétique du document. Le réel sous toutes ses formes (1890-2000)». A:

GUNTHER, André; POIVERT, Michel (ed.). *L'Art de la photographie*. Paris : Citadelles & Mazenod, 2007.

MAFFESOLI, Michel. *El tiempo de las tribus. El ocaso del individualismo en las sociedades posmodernas*. México: Siglo XXI editores, 2004.

MARIEN, Mary Warner. *Photography: a Cultural History*. New Jersey: Prentice Hall, 2002.

MARITAIN, Jacques. *Humanismo integral*. Madrid: Palabra, 1999.

MASON, Jerry. *The Family of Children*. London: Cape, 1977.

McKEON, Richard: «A Philosophy for UNESCO». *Philosophy and Phenomenological Research*. Juny de 1948, vol. 8, núm. 4, p. 573-586.

MELON, Marc-Emmanuel. "The Family of Man ou le contre-film". A: BACK, Jean; BAURET, Gabriel (ed.). *The Family of Man. Témoignages et documents*. Luxemburg: Artevents, CNA, 1994, p. 55-77.

-----, «The Patriarcal Family. Domestic Ideology in 'The Family of Man' ». A: BACK, Jean; SCHMIDT-LINSENHOFF, Viktoria. (ed.). *The Family of Man 1955-2001. Humanismus Und Postmoderne: Eine Revision Von Edward Steichens Fotoausstellung / Humanism and Postmodernism: A Reappraisal of the Photo Exhibition by Edward Steichen*. Marburg: Centre national de l'audiovisuel et l'Université de Trèves, Jonas Verlag, 2004, p. 57-79.

MENZEL, Peter. *Material World: A global Family Portrait*. San Francisco: Sierra Club Books, 1995.

MILLER, Russell. *Magnum: Fifty Years at the frontline of History*. New York: Grove Press, 1997.

MILLER, Wayne. "1953-1955". A: BACK, Jean; BAURET, Gabriel (ed.). *The Family of Man. Témoignages et documents*. Luxemburg: Artevents, CNA, 1994, p. 45-54.

MONDENARD, Anne de. «La Mission héliographique: mythe et histoire». *Études photographiques* [en línea]. Maig de 1997, núm. 2. <<http://etudesphotographiques.revues.org/index127.html>> [Consulta: agost de 2007].

MONLEÓN, Mau. *La Experiencia de los límites. Híbridos entre escultura y fotografía en la década de los ochenta*. Valencia: Institució Alfons el Magnànim/ Diputació de València, 1999.

MORA, Gilles. «Editorial». *Les Cahiers de la photographie*. 1983, núm. 9, p. 3-4.

MORGAN, Barbara et al. “The controversial Family of Man”. *Aperture* 3, núm. 2, 1955, p.25.

MORRIS, John G. *Get the Picture*. Chicago: Univeristy of Chicago Press, 2002, p. 120.

----- . “The Family of Man as American Foreign Policy”. *History of Photography*. 2005, vol. 19, núm. 4, p. 360-371.

----- . «Henri Cartier-Bresson: The Photographer, The Artist, My friend» [en línia]. *News Photographer Magazine*. Setembre de 2004. <http://www.nppa.org/news_and_events/news/2004/08/jgm_hcb02.html> [Consulta: novembre de 2009].

MOUNIER, Emmanuel. *Quest-ce que le personalisme?* Paris: Éditions du Seuil, 1947.

----- . *Manifiesto al servicio del personalismo*. Madrid: Taurus, 1976

----- . *Revolución personalista y comunitaria*. Obras I. Salamanca: Sígueme, 1992.

Murals By American Painters and Photographers. Museum of Modern Art. 3-31 May, 1932. New York: Museum of Modern Art, 1932.

Musée The Family of Man (Château de Clervaux, Luxemburg). <<http://www.family-of-man.public.lu/visite-virtuelle/salle-01/index.html>>. [Consulta: novembre de 2008].

NAIRNE, Sandy. “Exhibitions of Contemporary Art”. A: BARKER, Emma (ed.). *Contemporary Cultures of Display*. New Haven: Yale University Press & Open University, 1999.

NARANJO, Juan (ed.). *Fotografía antropología y colonialismo (1845-2006)*, Barcelona: Gustavo Gili, 2006.

NEVINS, Allan. «Introduction». A: WARE, Louis. *Jacob A. Riis: Police Reporter, Reformer, Useful Citizen*. New York: D. Appleton-Century Co, 1938, p. V.

NEWHALL, Beaumont. "Documentary approach to Photography". *Parnassus*. Març de 1938, vol. 10, núm. 3, p. 2-6.

----- (ed.). *Photography: Essays & Images*. New York: MoMA, 1980.

----- . *The History of Photography: From 1839 to the Present*. New York: Museum of Modern Art, 1982.

----- . *Historia de la fotografía*. Barcelona: Gustavo Gili, 1983. [Traducció de la versió revisada de 1982].

NIVEN, Penelope. *Steichen: A Biography*. New York: Clakson Potter Publishers, 1997.

NOCHLIN, Linda. *The Body in Pieces : The Fragment as a Metaphor of Modernity*. New York: Thames and Hudson, 1995.

NORI, Claude. «Le panople photographique du réalisme poétique». *Les Cahiers de la photographie*. 1983, núm. 9, p. 19-29.

NOTHHELFER, Gabriele et Helmut. «1955 'Nous tous - The Family of Man a Berlin'». A: BACK, Jean; BAURET, Gabriel (ed.). *The Family of Man. Témoignages et documents*. Luxemburg: Artevents, CNA, 1994, p. 141-146.

NOVOTNY, Ann. *Alice's World: The Life and Photography of an American Original, Alice Austen, 1866-1952*. New York: Devin-Adair Pub., 1976.

OMMER, Uwe; and UNICEF. *1000 Families : Das Familienalbum Des Planeten Erde = the Family Album of Planet Earth*. Kèoln ; New York: Taschen, 2000.

OMMER, Uwe. *Families: Global Family Album*. New York: Universe Pub., 2003.

OWENS, Craig; and BRYSON, Scott S. *Beyond Recognition : Representation, Power, and Culture*. Berkeley: University of California Press, 1992.

PARSONS, Melinda Boyd. "Edward Steichen's Socialism: 'MillennialGirls' and the construction of Genius". *History of Photography*. 1993, vol. 17, núm. 4, p. 317-333.

PASCAL, Janet B. *Jacob Riis: Reporter and Reformer*, Oxford: Oxford University Press, 2005.

PAWEK, K (ed.). *Weltausstellung der Photographie*. Hamburg: Verlag Henri Nannen, 1964.

------. "The language of Photography". A: *World Exhibition of Photography: What Is Man?* Hamburg: Verlag Gruner and Jahr GmbH & Co, 1964.

------. (ed.). 2. *Weltausstellung der Photographie. Die Frau*. Hamburg: Gruner und Jahr, 1968.

------. (ed.). 3. *Weltausstellung der Photographie. Unterwegs zum Paradies*. München: Gruner & Jahr mit Bertelsmann, 1973.

------. (ed.). 4. *Weltausstellung der Photographie. Die Kinder dieser Welt*. Hamburg: Stern, 1977.

PEARL, Lydie (comp.). *Corps, art et société. chimères et utopies*. Paris/Montréal: L'Harmattan, 1998.

PHÉLINE, Christian. *L'Image Accusatrice*. Laplume: ACCP, 1985.

PHILLIPS, Christopher. "Steichen's Road to Victory". *Exposure*. 1980, 18, núm. 2, p. 38-48.

------. "The Judgement Seat of Photography". *October*. 1982, núm. 22, p. 27-63.

Photography After Photography: Memory and Representation in the Digital Age. Munich: G + B Arts, 1997.

PICAZO, Glòria, RIBALTA, Jorge (ed.). *Indiferència i singularitat. la fotografia en el pensament artístic contemporani*. Barcelona: Macba, 1997.

PIGEAUD, Jackie. *L'art et le vivant*. Paris: Gallimard, 1995.

PLATT, R. et al.: *El humanismo en el arte y la ciencia*, Ediciones Hormé, Buenos Aires, 1969.

POHLMANN, Ulrich. " 'No l'art per l'art, sinó l'art com a arma política.' Les exposicions de fotografia com un instrument d'estetització de la política i l'economia durant el nacionalsocialisme". A: *Espais fotogràfics públics: exposicions de propaganda, de Pressa a The Family of Man, 1928-1955*. Barcelona: Museu d'Art Contemporani de Barcelona, 2008, p. 275-298 [Traducció de: " 'Nicht beziehungslose Kunst, sondern politische Waffe': Fotoausstellungen als Mittel der Ästhetisierung von Politik und ökonomie im

Nationalsozialismus”. *Fotogeschichte*. 1988, vol. 8, núm. 28, p. 17-31].

POLLACK, Peter. “Steichen: Painter, Photographer, Curator”. A: *The Picture History of Photography*. New York: Harry N. Abrams, 1958, p. 272-281.

PULTZ, John. *Photography and the Body*. London: Calmann and King Ltd., 1995.

RAMÍREZ, J. A. *Corpus Solus. Para un mapa del cuerpo en el arte contemporáneo*. Madrid: Siruela, 2003.

RANCIÈRE, Jacques, *Le Maître ignorant, cinq leçons sur l’émancipation intellectuelle*. Fayard, 1987.

REDONDO, Mar. «La exposició *The Family of Man*. Secuelas, plagios y transgresiones.» A: *Actas. Segundo Congreso de Historia de la Fotografía, Zarautz, (2-4 de diciembre)*. Zarautz: Photomuseum, 2007, p. 285-294.

------. *Entrevista a Anke Reitz, responsable del Museu The Family of Man. Clervaux*, [2 i 3 de març de 2010].

Réels, Fictions, Virtuel. 27e Rencontres Internationales De La Photographie, Arles. Arles: Rencontres Internationales de la Photographie/Actes Sud, 1996.

REISER, Oliver L. *The Promise of Scientific Humanism*. New York: Oskar Piest, 1940.

------. “The Integration of the Knowledge”. A: HUXLEY, Julian (ed.). *The Humanist Frame*. New York: Harper & Brothers, 1961. p. 237-238.

RIBALTA, Jorge (ed.). *Efecto real. Debates posmodernos sobre la fotografía*. Barcelona: Gustavo Gili, 2004.

------. “Introducció”. *Espais fotogràfics públics: exposicions de propaganda, de Pressa a The Family of Man, 1928-1955*. Barcelona: Museu d’Art Contemporani de Barcelona, 2008. p. 11-26.

------. *Arxiu universal. La condició del document i la utopia fotogràfica moderna*. Barcelona: Museu d’Art Contemporani de Barcelona, 2008.

RIIS, Jacob A. *How the other half lives: Studies among the tenements of New York*, by Jacob

A. Riis; with illustrations chiefly from photographs taken by the author. New York: Charles Scribner's Sons, 1890.

----- . *The Battle with the Slum*. New York: Houghton, Mifflin, 1901.

----- . *The Making of an American*. New York: The McMillan Co., 1901.

----- . *Children of the Tenements*. New York: Houghton, Mifflin, 1903.

ROBERTS, Pam. "Alfred Stieglitz, 291 Gallery and Camera Work". A: STIEGLITZ, Alfred. *Camera Work: The Complete Illustrations 1903-1917*. Köln: Taschen, 1997, p. 6-31.

ROGERS, Carl. *Counseling and psychotherapy: newer concepts in practice*, Cambridge: Houghton Mifflin company, 1942.

ROSEMBLUM, Naomi. *A World History of Photography*. New York: Abbeville Press, 1989.

ROSEN, Miriam. "MAGNUM[degrees]" a *ArtForum*, vol. 38, Maig 2000.

SALEMME, Kevin. "Chasing Shadows: Steichen's Dream of the Universal". *History of Photography*. 2005, vol. 19, núm. 4, p. 372-377.

SALGADO, Sebastião. *La Main de l'Homme*. Paris: La Martinière, 1993.

SAMPSELL-WILLMANN, Kate. *Lewis Hine as Social Critic*. Jackson, MS: University Press of Mississippi, 2009.

SANDBURG, Carl. *Steichen: The Photographer*. New York: Harcourt, Brance and Co., 1929.

----- . "Prologue". *The Family of Man; the Greatest Photographic Exhibition of all Time. 503 Pictures from 68 Countries*. New York: Published for the Museum of Modern Art by the Maco Magazine Corp., 1955.

SANDBURG, Carl et al. *Steichen the Photographer*. New York: Museum of Modern Art, 1961.

SANDEEN, Eric J. *Picturing an Exhibition: The Family of Man and 1950s America*. Albuquerque: University of New Mexico Press, 1995.

----- . “Edward Steichen, Robert Frank and American Modernism”. A: *Picturing an Exhibition: The Family of Man and 1950s America*. Albuquerque: University of New Mexico Press, 1995, p. 155-180.

----- . “‘The Show You See With Your Heart.’ The Family of Man on Tour in the Cold War”. A: BACK, Jean; SCHMIDT- LINSENHOFF, Viktoria (ed.). *The Family of Man 1955-2001. Humanismus Und Postmoderne: Eine Revision Von Edward Steichens Fotoausstellung/ Humanism and Postmodernism: A Reappraisal of the Photo Exhibition by Edward Steichen*. Marburg: Centre national de l’audiovisuel et l’Université de Trèves, Jonas Verlag, 2004. p. 101-121.

----- . “The International Reception of *The Family of Man*”. *History of Photography*. 2005, vol. 19, núm. 4, p. 344-359.

SANTEUIL, C. de. «Les Artistes Photographes d’aujourd’hui». *Photo-Illustrations*. 1936, núm. 9, p. 2.

SARTRE, Jean-Paul. *El existencialismo es un humanismo*. Barcelona: Edhasa, 2007.

SAYRE, Henry M. *The Object of Performance: The American Avant-Garde since 1970*. , 1989.

SCHILLER, F.C.S. *Riddles of the Sphinx: a study in the philosophy of evolution*. London: Swan Sonnenschein, 1891.

----- . *Humanism: philosophical essays*. London: Macmillan and Co., 2a edició, 1912.

SCHMIDT-LINSENHOFF, Viktoria. “1955-2001. The Family of Man and here is New York”. A: BACK, Jean; SCHMIDT-LINSENHOFF, Viktoria (ed.). BACK, Jean; SCHMIDT-LINSENHOFF, Viktoria (ed.). *The Family of Man 1955-2001. Humanismus Und Postmoderne: Eine Revision Von Edward Steichens Fotoausstellung / Humanism and Postmodernism: A Reappraisal of the Photo Exhibition by Edward Steichen*. Marburg: Centre national de l’audiovisuel et l’Université de Trèves, Jonas Verlag, 2004, p. 8-27.

SCHWARTZ, Dona. “Camera Clubs and Fine Art Photography: The Social Construction of an Elite Code”. *Journal of Contemporary Ethnography*. 1986, vol. 15, Nº 2, p. 165-195.

SEAMAN, Donna. Booklist núm. 169, American Library Association, <<http://catalog.dclibrary.org/vufind/Record/ocm23464626/Reviews>> [Consulta: 15 de gener de 2010].

SEGALEN, Martine. "The Family of Man ou la Grande Illusion". A: BACK, Jean; BAURET, Gabriel (ed.). *The Family of Man. Témoignages et documents*. Luxemburg: Artevents, CNA, 1994, p. 117-128.

SEKULA, Allan. "The Traffic in Photographs". *Art Journal* 41. Primavera de 1981, núm. 1, p. 15-25.

------. "The Instrumental Image: Steichen at War". A: *Photography against the Grain*. Halifax: Press of the New Scotia College of Art and design, 1984, p. 33-52.

------. «Between the Net and the Deep Blue Sea. Rethinking the Traffic in Photographs». A: BACK, Jean; SCHMIDT-LINSENHOFF, Viktoria. (ed.). *The Family of Man 1955-2001. Humanismus Und Postmoderne: Eine Revision Von Edward Steichens Fotoausstellung / Humanism and Postmodernism: A Reappraisal of the Photo Exhibition by Edward Steichen*. Marburg: Centre national de l'audiovisuel et l'Université de Trèves, Jonas Verlag, 2004, p. 141-187.

SERRES, E.R.A. "Photographie anthropologique". *La Lumière*. 7 d'agost de 1852, núm. 33, p. 130. [Reproduït a: NARANJO, Juan (ed). *Fotografía, antropología y colonialismo (1845-2006)*. Barcelona: Gustavo Gili, 2006, p. 31-32].

SIEWER, Steven. *Rockabilly, Living the 50's*. Clervaux, Luxemburg: Museu *The Family of Man*. Del 15 de setembre al 31 de desembre de 2009. [Projecció de fotografies].

SMITH, Joel. *Edward Steichen : The Early Years*. Princeton, N.J.: Princeton University Press / Metropolitan Museum of Art, 1999.

SOBIESZEK, Robert A. et al. *Edward Steichen*. Tokio: Pacific Press, International Museum of Photography, Rochester, New York, 1986.

SOLOMON-GODEAU, Abigail. "The Family of Man. Refurbishing Humanism for a Postmodern Age". A: BACK, Jean; SCHMIDT- LINSENHOFF, Viktoria (ed.). *The Family of Man 1955-2001. Humanismus Und Postmoderne: Eine Revision Von Edward Steichens Fotoausstellung/ Humanism and Postmodernism: A Reappraisal of the Photo Exhibition by Edward Steichen*. Marburg: Centre national de l'audiovisuel et l'Université de Trèves, Jonas Verlag, 2004, p. 29-55.

------. *Photography at the Dock : Essays on Photographic History, Institutions, and Practices*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1991.

SOLOMON-GODEAU, Abigail; LEWALLEN, Constance. *Mistaken Identities*. Santa Barbara, USA Seattle: University Art Museum Distributed by University of Washington Press, 1993.

SONTAG, Susan. *Sobre la fotografía*. Barcelona: Edhasa, 1981.

------. *Ante el dolor de los demás*. Madrid: Alfaguara-Santillana Ediciones Generales, 2003.

SPENDER, Stephen. "El propósito social y la integridad del artista". A: *El humanismo en el arte y la ciencia*. Buenos Aires: Ediciones Hormé S.A.E., 1969, p. 103-122.

SQUIERS, Carol (ed.). *Critical Image. Essays on Contemporary Photography*. Seattle: Bay Press, 1990.

STANISZEWSKI, Mary A.; MUSEUM OF MODERN ART (New York). *The Power of Display: A History of Exhibition Installations at the Museum of Modern Art*. Cambridge, Mass.: MIT Press, 1998.

STARL, Timm. "«Eternal Man». Karl Pawek and the «Weltausstellungen der Photographie»". A: BACK, Jean; SCHMIDT-LINSENHOFF, Viktoria. (ed.). *The Family of Man 1955-2001. Humanismus Und Postmoderne: Eine Revision Von Edward Steichens Fotoausstellung / Humanism and Postmodernism: A Reappraisal of the Photo Exhibition by Edward Steichen*. Marburg: Centre national de l'audiovisuel et l'Université de Trèves, Jonas Verlag, 2004, p. 123-149.

STEICHEN, Edward. «The FSA Photographers». A: *U.S. Camera 1939*. New York: William Morrow & Co, 1938. p. 43-45.

STEICHEN, Edward; Museum of Modern Art (N.Y). *The Family of Man*. New York: Museum of Modern Art, 1955. [Versió del catàleg de 1955, reformada en 1983].

------. *The Family of Man*. New York: Published for the Museum of Modern Art by Simon and Schuster, 1955.

------. «Introduction». *The Family of Man: The Greatest Photographic Exhibition of all Time. 503 Pictures from 68 Countries*. New York: Museum of Modern Art & Maco Magazine Corp., 1955.

----- . «Story of Man in One Picture, This Week». *New York Herald Tribune*. 4 de
deseembre de 1955, p. 2.

----- . *Steichen, A Life in Photography*. New York: Bonanza Books, 1984 [Reimpr. de
Garden City, NY: Doubladay, 1963].

----- . *Edward Steichen. Una vida dedicada a la fotografía*. Barcelona: Plaza y Janés
S.A., 1967. [Edició castellana traduïda de l'edició de 1963].

STEICHEN, Joanna. "Genèse d'une oeuvre". A: BACK, Jean; BAURET, Gabriel (ed.). *The
Family of Man. Témoignages et documents*. Luxemburg: Artevents, CNA, 1994, p. 11-26.

STEICHEN, Mary C.; STEICHEN, Edward; UPDIKE, John. *The First Picture Book:
Everyday Things for Babies*. New York: Harcourt, [1930] 1991.

STEICHEN, Mary C.; STEICHEN, Edward. *The Second Picture Book: Everyday Things for
Babies*. New York, Harcourt, Brace and company, [ca.1931].

STELZER, Otto. *Arte y fotografía. Contactos, influencias y efectos*. Barcelona: Gustavo Gili,
1981.

STERN(Hamburg).; and UNICEF. *Die Kinder Dieser Welt : 515 Photos Aus 94 Lèandern
Von 238 Photographen : 4. Weltausstellung d. Photographie : Gemeinsam Vom Stern u.d.
Kinderhilfswerk d. Vereinten Nationen, UNICEF Veranst.* Hamburg Gèutersloh: Gruner und
Jahr ; Bertelsmann-Lexikon-Verlag [in Komm.], 1977.

STIEGLITZ, Alfred (ed.). *Camera Work*. 1903, núm. 2. New York.

STIMSON, Blake. *El eje del mundo. Fotografía y nación*. Barcelona: Gustavo Gili, 2009.

SUPERREGUI, J. M. *Fundamentos de la fotografía*. Universidad del País Vasco, 1988.

SZARKOWSKI, John. *Photography Until Now*. New York: MOMA, 1989.

----- . "The Family of Man". A: *The Museum of Modern Art at Mid-Century. At home
and Abroad in Studies in Modern Art*, núm. 4, New-York: Museum of Modern Art, 1994.

TAGG, John. *The Burden of Representation. Essays on Photographies and Histories*. Amherst:
The University of Massachussets Press, 1988.

TAUSK, Petr. *Historia de la fotografía en el siglo XX. De la fotografía artística al periodismo gráfico*. Barcelona: Gustavo Gili, 1978.

TAYLOR, Brandon. *Arte Hoy*. Madrid: Akal, 2000.

THÉZY, Marie de. *Paris 1950 photographié par le Groupe des XV*. Paris: Bibliothèque historique de la Ville de Paris, 1982, p. viii.

----- . *La photographie humaniste: 1930-1960. Histoire d'un mouvement en France*. Paris: Contrejour, 1992.

THOMSON, John. *Illustrations of China and its people: A series of two hundred photographs, with letterpress descriptive of the places and people represented*. London: S. Low, Marston, Low i Searle, 1873-1874.

----- . *The land and people of China: A short account of geography, history, religion, social life, arts, industries, and government of China and its people*. London/New York: Society for promoting Christian knowledge, Pott, Young, and Co., 1876.

THOMSON, John; SMITH, Adolphe. *Street Life in London*. London: S. Low, Marston, Searle & Rivington, 1877. [Versió facsímil: THOMSON, John. *Victorian London Street Life in Historic Photographs*. New York: Dover Publications, 1994.].

TRACHTENBERG, Allan. *Classic Essays on Photography*. New Haven: Leete's Island Books, 1980.

----- . "From Image to Story: Reading the file". A: FLEISCHAUER, Carl, BRANNAN, Beverly E. *Documenting America, 1935-1943*. Berkeley: University of California Press, 1988, p. 43-73.

TUGGLE, Catherine. "Edward Steichen: War, History and Humanity". *History of Photography*. 1993, vol. 17, núm. 4, p. 364-368.

----- . "Steichen and the Photography-as-Art Debate: Silencing the Cuckoo's Call". *History of Photography*. 1993, vol. 17, núm. 4, p. 343-351.

TURNER, P. *History of Photography*. New York: Exeter Books, 1987.

VACCARI, Franco. «La fotografía: un incunabolo». *Fotografia e inconscio tecnologico*.

Torino: Agorà, 1994, p. 138. Citat a VALTORTA, Roberta. "El reverso de las imágenes. Azar y control en fotografía". *Papel Alpha*. 4 , 1998. p. 3-17.

VALTORTA, Roberta. "El reverso de las imágenes. Azar y control en fotografía". *Papel Alpha. Cuadernos de Fotografía*. 1999, núm. 4, p. 3-19.

VANCE, Carol S. «The Pleasures of Looking: The Attorney General's Commission on Pornography versus Visual Images». A: SQUIERS, Carol (ed.). *The Critical Image. Essays on Contemporary Photography*. Seattle: Bay Press, 1990.

VATTIMO, Gianni. *The End of Modernity: Nihilism and Hermeneutics in Post-Modern Culture*. Cambridge, UK: Polity Press in association with B. Blackwell, 1988.

VROEGE, Bas; VISSER, Hripsimé (ed.). *Oppositions: Commitment and Cultural Identity in Contemporary Photography from Japan, Canada, Brazil, The Soviet Union and The Netherlands*. Rotterdam: Uitgeverij 010 Publishers, 1990.

WALLIS, Brian. *Art After Modernism: Rethinking Representation*. New York Boston: New Museum of Contemporary Art ; D.R. Godine, 1984.

WAGNER, Frank. "Vorwort". A: *Family, nation, tribe, community SHIFT: zeitgenössische künstlerische Konzepte im Haus der Kulturen der Welt*. Berlin: Neue Gesellschaft für Bildende Kunst, 1996.

WANAUVERBECQ, Annie-Laure. *Est-ce ainsi que les hommes vivent: Humanisme et photographie*. Gentilly: Maison Robert Doisneau, 1995.

WELLS, Liz. *Photography: A Critical Introduction*. London: Routledge, 2000.

WARINGO, Claude. *Edward J. Steichen. "Le portraitiste le plus connu au monde" Vanity Fair, 1923* [DVD]. Luxembourg: Samsa Film, [couleur et n/b, 56 min.], 1995.

WESTERBECK, Colin; MEYEROWITZ, Joel. *Bystander: A History of street photography*. Boston: Bulfinch Press, 1994.

----- . *Bystander: A History of street photography. With a New Afterword on Street Photography since the 1970's*. Boston: Little, Brown & Co., 2001.

WHITE, Minor. "The Controversial Family of Man". *Aperture* 3. 1955, núm. 2, p. 8-27.

WILDE, Ann; WILDE, Jürgen (ed.). *Albert Renger-Patzch: Photographer of Objectivity*. Cambridge: The MIT Press, 1997, p. 165-66.

WURGAFT, Lewis D. «Identity in World History: A Postmodern Perspective». *History and Theory*. May 1995, vol. 34, núm. 2, Theme Issue 34: World Historians and Their Critics, p. 67-85.

Exposicions i seus virtuals

'Family of Man' announcement of opening [en línia]; Nova York: Arxiu del MoMA, 1955. <http://www.moma.org/docs/press_archives/1893/releases/MOMA_1955_0008_4.pdf?2010> [Consulta: 10 de gener de 2010].

'Family of Man' Preview Invitation [en línia]; Nova York: Arxiu del MoMA, 1955. http://www.moma.org/docs/press_archives/1891/releases/MOMA_1955_0006.pdf?2010 [Consulta: 10 de gener de 2010].

AGTMAEL, Peter van. *War Graffiti*. Clervaux, Luxemburg: Museu *The Family of Man*. De l'1 de març al 7 de juny de 2009. [Projecció realitzada dins del marc del *Mois Européen de la Photographie*].

ALEXOPOLULOS, Maria. *The Human Project*. <<http://www.humanproject.ca/home.htm>> [6 de setembre 2009]

Arxiu universal. La condició del document i la utopia fotogràfica moderna. Museu d'Art Contemporani de Barcelona (23 d'octubre de 2008 - 6 de gener de 2009). Barcelona: Museu d'Art Contemporani de Barcelona/ Museu Coleção Berardo-Arte Moderna e Contemporânea de Lisboa.

CNA, Musée *The Family of Man*. *Visite virtuelle* [en línia], <<http://www.family-of-man.public.lu/visite-virtuelle/index.html>> [Consulta: desembre de 2009].

CNA, Museu *The Family of Man* [seu virtual]. Clervaux, Luxemburg. <<http://www.family-of-man.public.lu/projets/index.html>> [Consulta: març de 2010].

Edward Steichen Photographes (1879 - 1973) : Collection du Musée national d'histoire et d'art de Luxembourg. Luxembourg: Musée national d'histoire et d'art, 2004.

Edward Steichen: A Retrospective Exhibition of His Forty Years of Work in the Field of Photography. Baltimore Museum of Art. Baltimore: Baltimore Museum of Art, 1938.

Edward Steichen's Delphiniums. Museum of Modern Art. 24 June- 1 July. New York: Museum of Modern Art, 1936.

Espais fotogràfics públics: exposicions de propaganda, de Pressa a The Family of Man, 1928-1955. Barcelona: Museu d'Art Contemporani de Barcelona, 2008.

EUGENE W. SMITH, Memorial Fund Organization. <<http://www.smithfund.org/aboutfund/overview>> [Consulta: abril 2006].

Family, nation, tribe, community SHIFT: zeitgenössische künstlerische Konzepte im Haus der Kulturen der Welt. Berlin: Neue Gesellschaft für Bildende Kunst, 1996.

Here is New York: A Democracy of Photographs [en línia]. <<http://hereisnewyork.org/contact/chicago.asp>> [Consulta: 20 de gener de 2010]. [Dossier de premsa].

Here is New York: A Democracy of Photographs. New York: Scalo Books, 2002.

Humanism in China: A Contemporary Record of Photography [en línia]. <http://www.chinainstitute.org/_data/n_0003/resources/live/Humanism%20PR-English%20with%20Image%20Sheet.pdf> [Consulta: 18 de desembre 2009]. [Comunicat de premsa].

Humanism in China: A Contemporary Record of Photography. Guangzhou: Guangdong Museum of Art in Guangzhou; Fotoe, 2009.

L'Internaute [en línia] <<http://www.linternaute.com/meilleur/wtc/3.shtml>> <<http://www.interactivepublishing.net/september/index.php>> [Consulta: juny de 2006].

L'Internaute. <<http://www.linternaute.com/meilleur/wtc/3.shtm>> [Consulta: octubre 2006].

Las mil caras de Barcelona. < www.1000portraitsbcn.com > [Consulta: octubre 2009].

Magnum°, essais sur le monde. Bibliothèque nationale de France [en línia] <<http://expositions.bnf.fr/essais/index.htm>> [Consulta: novembre de 2009]. [Versió virtual de

l'exposició].

Magnum°, *essais sur le monde*. Bibliothèque nationale de France, galeries Mansart et Mazarine. 1 de febrer al 7 de maig de 2000. [Exposició]

MEISELAS, Susan & The Picture Project. *akakurdistan: A Place for Collective Memory and Cultural Exchange*. <<http://www.akakurdistan.com>> [Consulta: octubre 2006].

Murals by American Painters and Photographers. New York: Museum of Modern Art, 1932.

Nelson Rockefeller to speak at preview of 'Family of Man'. Nova York: Arxiu del MoMA, 1955. <http://www.moma.org/docs/press_archives/1894/releases/MOMA_1955_0009_5.pdf?2010>. [Consulta: 10 gener de 2010].

Picture Yourself [en línia], <<http://www.pictureyourself.org>> [Consulta: juliol de 2007].

Photomatisme [en línia], <<http://photomatisme.free.fr>>. [Consulta: 10 gener de 2010].

Pixexpress. In Remembrance [en línia] <<http://www.pixelpress.org/september11/sept11.html>> [Consulta: juny de 2006].

SIRE, Agnès; HÉBEL, François. *Essais sur le monde. Un tableau saisissant du monde au tournant du millénaire. Magnum Photos. Bibliothèque nationale de France, Maig 2000*. <<http://expositions.bnf.fr/essais/expo1/index.htm>> [Consulta: octubre 2005].

Power in the Pacific. United States Navy; Museum of Modern Art (New York); Steichen, Edward. Official U.S. Navy, Marine Corps and Coast Guard Photographs Exhibited. Museum of Modern Art. New York: MoMA; U.S. Camera Publishing Corp., 1945.

PQ. BLACKWELL. *M.I.L.K.* [en línia], <<http://www.freshmilkphotos.com/index.html>> [Consulta: març de 2009].

Road to Victory: A Procession of Photographs of the Nation at War; directed by Lt. Comdr. Edward Steichen, U.S.N.R. New York: Museum of Modern Art, 1942.

SALGADO, Sebastião. *Amazonas Images* <<http://www.amazonasimages.com>>;

Septembre11, 2001. Screenshot Archive of Online News Sites. <<http://www.interactivepublishing.net/september/index.php>> [Consulta: octubre 2006]

STEICHEN, Edward. *Imatges d' Steichen a la George Eastman House*: <http://notesonphotographs.eastmanhouse.org/index.php?title=The_Edward_Steichen_Manuscript_Collection> [Consulta: octubre 2006].

STOLLER, Ezra; Esto. *The Family of Man at Museum of Modern Art*: <<http://www.estostock.com/SwishSearch?Keywords=Family%20Of%20Man#nav=%7B%22ssid%22%3A%20%228403100010%22%2C%20%22ssdex%22%3A%20%223%22%2C%20%22showstart%22%3A%20%22ss%22%2C%20%22snum%22%3A%200%2C%20%22viewmode%22%3A%20%22ss%22%7D>> [Consulta: octubre 2006].

The 90s: A Family of Man? Images de l'homme dans l'art contemporaine, Casino de Luxemburg, del 2 d'octubre al 30 de novembre de 1997. [Exposició]

The 90s. A Family of Man? The Family of Man d'Edward Steichen et la photographie contemporaine. Luxemburg: Café-Crème Photographie Contemporaine, asbl [en línia], <http://www.cafecreme-art.lu/CC_ACCUEIL/CCINFO_EXPO/XPO_FAMILY90_fr/Family90_FS_fr.html> [Consulta: novembre de 2009].

The Family of Man II. <<http://www.blog.still-dancing.com/wp-content/uploads/2008/09/the-family-of-man.jpg>> [Consulta: octubre 2006].

The Family of Man Museum , Château de Clervaux, Luxemburg. [Imatges de l'exposició virtual d'Edward Steichen, muntada al museu The Family of Man]. <<http://www.family-of-man.public.lu/visite-virtuelle/salle-01/index.html>> [Consulta: novembre 2007]

The Human Project. <http://www.nlm.nih.gov/research/visible/visible_human.html> [Consulta: 28 de juliol de 2006].

The M.I.L.K. Project. <<http://www.freshmilkphotos.com/index.html>> [Consulta: març de 2009].

The Mirror Project [en línia]. <<http://www.mirrorproject.com>>.

The September 11. Digital Archive. Lloc web organitzat per l'*American Social History Project* en la *City University of New York Graduate Center* i el *Center for History and New Media* en la *George Mason University* [en línia]. <<http://911digitalarchive.org/>> [Consulta: juny de 2006].

UNESCO. *Seu del Registre de la Memòria del Món de la Unesco*. <<http://www.family-of->

man.public.lu/actualites/2003/09/unesco/index.html.> [Consulta: novembre 2008].

United States. Navy, Museum of Modern Art (New York N.Y.), and Edward Steichen. Power in the Pacific; Official U.S. Navy, Marine Corps, and Coast Guard Photographs Exhibited at the Museum of Modern Art, New York. New York: U.S. camera publishing corp., 1945.

Weltausstellung der photographie 1952. Lucerna: C.J. Bucher Verlag, 1952.

Agraïments

El treball d'investigació que es presenta és fruit de la recerca, l'estudi, i la reflexió al voltant de la fotografia, eix fonamental de la meua trajectòria acadèmica i professional. Tanmateix, no hagués estat possible sense els constant ànims de les persones més properes. Per aquest motiu els voldria expressar el meu agraïment. A en Pere Freixa, per la seva incondicional presència i per la inestimable col·laboració que m'han permès avançar i finalitzar la tesi; a la meua entusiasta i comprensiva família, i a en Jordi i a la Mercè, perquè m'han fet sentir sempre ben emparada i he pogut comptar-hi en tot moment. Així mateix, dono les gràcies a la meua directora de tesi, la Dra. Mª Dolors Tapias: sense la seva motivació i la seva capacitat per posar ordre a les idees, no hagués materialitzat aquesta recerca. La seva amistat i provada paciència han estat, sens dubte, fonamentals. Voldria també agrair-li a la Isabel Benabarre l'amistat i saviesa que m'ha brindat al llarg d'aquests anys. A en Joan Lluís Homedes, gràcies, perquè ha supervisat el text amb una dedicació i una cura, més enllà de l'exigència professional. A Anke Reitz i el CNA de Luxemburg, els vull agrair la seva disposició i amabilitat.

Finalment, tots a qui ha pertocat viure de prop aquest projecte, gràcies per ser-hi.

